

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Rachel Sermat

VAHENDUSMENETLUS LÄHISUHTEVÄGIVALLA JUHTUMITES

Magistritöö

Juhendaja
PhD Anna Markina

Tallinn

2026

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. LÄHISUHTEVÄGIVALLA TEOREETILISED LÄHTEKOHAD.....	8
1.1 Lähisuhtevägivalla mõiste.....	8
1.2 Lähisuhtevägivalla riskitegurid.....	10
1.2.1 Alkohol ja narkootilised ained	10
1.2.2 Vägivallatseja isikuomadused ja vaimne seisund	11
1.2.3 Lähisuhtevägivalla kogemine lapsepõlves.....	12
1.2.4 Perekonna materiaalne heaolu	12
2. TAASTAV ÕIGUS JA VAHENDUSMENETLUS	13
2.1 Taastava õiguse kontseptsioon.....	13
2.2 Vahendusmenetlus taastava õiguse raamistikus	14
2.3 Vahendusmenetluse põhiprintsiibid.....	16
2.3.1 Vabatahtlikkus	16
2.3.2. Osapoolte võrdsus.....	17
2.3.3 Kahju heastamine.....	17
2.4 Vahendusmenetluse õiguslik raamistik Eestis	18
3. RAHVUSVAHELINE ÕIGUSRAAMISTIK	21
3.1 Istanbuli konventsioon ja artikkel 48	21
3.2 GREVIO praktika ja riigiraportid	23
4. EMPIIRILINE UURIMUS JA UURIMUSE TULEMUSED.....	29
4.1 Uurimismetoodika ja eesmärgid	29
4.2 Valimi kirjeldus ja uurimisküsimused	30
4.3 Uurimistulemuste analüüs.....	31
4.3.1 Vahendusmenetluse kulg ja protsessi etapid.....	33
4.3.2 Vahendusmenetluse sobivus ja välistajad.....	35
4.3.3 Vabatahtlikkus ja informeeritud nõusoleku andmine	36
4.3.4 Ohvri turvalisus ja turvariskide haldamine vahendusmenetluses	38
4.3.5 Võimutasakaal ja osapoolte võrdsus vahendusmenetluses	39
4.3.6 Vahenduskokkulepete sisu.....	40
4.3.7 Vahenduskokkulepete täitmise järelevalve.....	41
4.3.8 Vahendusmenetluse eelised	42
4.3.9 Koostöö ja infovahetus asutuste vahel.....	42
4.3.10 Koolitused ja spetsialistide ettevalmistus vahendusmenetlusteks	43
4.3.11 Vahendusmenetluse puudused ja korralduslikud probleemkohad.....	44
KOKKUVÕTE	47
Resume.....	54

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU	59
Kasutatud õigusaktid ja kohtupraktika.....	59
Kasutatud õiguskirjandus.....	60
LISAD.....	64
Lisa 1 – uurimisküsimused	64

SISSEJUHATUS

Lähisuhtevägivald on tänapäeval laialt levinud ja oluline ühiskondlik probleem kogu maailmas. Lähisuhtevägivalla puhul on tegemist keeruka nähtusega, mida on raske üheselt määratleda, tuvastada ja mõõta, kuna see leiab aset peamiselt inimeste eraelus ning jääb sageli nii lähedaste kui ka avalikkuse eest varjatuks.¹ Lähisuhtevägivalla olemuslik keerukus seisneb selles, et vägivallatseja on sageli kannatanule lähedane inimene, kelle suhtes kogetakse samaaegselt vastuolulisi tundeid, nagu hirm, viha ja samal ajal ka kiindumus. Eelnevad tunded muudavad abi otsimise emotsionaalselt keeruliseks ning raskendavad oluliselt ka õigusliku sekkumise tõhusust. Eelnevast tulenevalt leiab lähisuhtevägivald peamiselt aset privaatsetes keskkonnas, sageli koduseinte vahel, ning vägivalla toimepanijaks on tihti kannatanule kõige lähedasem inimene, mistõttu piirduvad tunnistajate ring enamasti vaid osapoolte endiga.² Töö aktuaalsus kajastubki asjaolul, et lähisuhtevägivald Eestis on jätkuvalt ulatuslik probleem, kuivõrd igal aastal registreeritakse³ tuhandeid lähisuhtevägivalla kuritegusid ning tegelik juhtumite arv on varjatuse tõttu veelgi suurem.⁴

Lähisuhtevägivald hõlmab erinevaid vaimse, füüsilise, seksuaalse ja majandusliku väärkohtlemise vorme inimeste vahel, keda seob või on sidunud lähedane suhe. Lähisuhtevägivalla puhul on tegemist mitmetahulise nähtusega, mis võib avalduda erinevates vormides samaaegselt ning mida ei ole võimalik ühe konkreetse teona piiritleda. Praktikas näitavad uuringud, et ühe juhtumi taga on sageli keerukas suhtedünaamika, kus võivad samaaegselt esineda nii füüsiline, vaimne kui ka majanduslik vägivald. Sellest tulenevalt ei saa

¹ Linno, M., Soo, K., Strömpl J. Juhendmaterjal perevägivalla vähendamiseks ja ennetamiseks. Tallinn: Justiitsministeerium, 2011, lk 3. – Arvutivõrgus: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/perevagivalla_juhis_kovidel_e_veebi.pdf (17.02.2026).

² Ohvriabi. Kuidas koguda tõendusmaterjali kogetud lähisuhtevägivalla kohta? Abistavad juhtnöörid tõendite kogumiseks kriminaalmenetluses. Sotsiaalkindlustusamet, lk 3. *Sine loco, sine anno*. – Arvutivõrgus: https://s3-web-1a.tehik.ee/palunabi-live-web-prd/s3fs-public/2024-11/toendite_kogumise_juhend.pdf (06.04.2026).

³ Justiitsandmete statistika. Lähisuhtevägivald. 27.05.2025, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://statistika.justdigi.ee/kuritegevuse-statistika/isikuvastased-kuriteod/laheisuhtevagivald> (18.04.2026).

⁴ Err. Politsei: perevägivalla teateid on vähem, kuid paljud juhtumid ei jõua statistikasse. 04.06.2025, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://www.err.ee/1609713081/politsei-perevagivalla-teateid-on-vahem-kuid-paljud-juhtumid-ei-joua-statistikasse> (09.04.2026).

lähisuhtevägivalla mõistet täielikult üheselt piiritleda.⁵ Ka Eesti karistusseadustik ei sisalda lähisuhtevägivalla ühest legaalseadustik, kuid käsitleb lähisuhtevägivalda läbi konkreetsete süüteoüksuste ja raskendavate asjaolude. Näiteks loetakse lähisuhtevägivallaks kehalist väärkohtlemist olukorras, kus osapooli seob lähedane või sõltuvussuhe, mida iseloomustavad muuhulgas usaldus, vastutus ja emotsionaalne side.⁶

2000. aastate alguses hakati Euroopa tasandil pöörama suuremat tähelepanu ohvrite rollile kriminaalmenetluses. Selle tulemusena rõhutas Euroopa Liidu õigus, et liikmesriigid peaksid soodustama vahendusmenetluste kasutamist ning arvestama nende käigus saavutatud kokkuleppeid. Nende arengute mõjul on vahendusmenetlus Eesti kriminaalmenetluses kasutusel alates 2007. aastast ning põhineb taastava õiguse kontseptsioonil, mille eesmärk on saavutada osapoolte vaheline kokkulepe kuriteoga tekitatud kahju heastamiseks.⁷ Kuigi taastav õigus ei välista otsesõnu ühegi kuriteoliigi käsitlemist, on lähisuhtevägivalla juhtumites vahendusmenetluse rakendamine pälvinud nii rahvusvaheliselt kui ka Eesti siseselt märkimisväärset kriitikat.

2011. aastal koostati Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon ehk Istanbuli konventsioon⁸, mille eesmärk on ennetada naistevastast ja perevägivalda, kaitsta ohvreid ning tagada toimepanijate vastutusele võtmine.⁹ Eesti liitus konventsiooniga 2018. aastal ning selle rakendamist jälgib sõltumatu ekspertorgan GREVIO.¹⁰ Magistritöö seisukohalt on keskne konventsiooni artikkel 48 lg 1, mis keelab kohustuslike alternatiivsete vaidluste lahendamise menetluste kohaldamise kõigi konventsiooniga hõlmatud

⁵ Rajaveer, L., Kaljuvee, E., jt. Sisekaitseakadeemia. Rakendusliku Antropoloogia Keskus. Lähisuhtevägivallaga seotud teadmised ja hoiakud päästekorraldajate ja politseinike seas, lk 33. *Sine loco*, 2023. – Arvutivõrgus: <https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/documents/2023-09/LÕPPRAPORT%20%28LSV%29%20RAK.pdf> (06.03.2026).

⁶ Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tartu: Juura, 2021. KarS § 121, p-d 9.3.1 ja 9.3.2.

⁷ Klopets, U., Tamm, K. Kriminaalmenetluse lõpetamine leppimise tõttu. Justiitsministeeriumi kriminaalteabe ja analüüsi talitus. Kriminaalpoliitika osakond. Tallinn 2010. Lk 5 – Arvutivõrgus: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kriminaalmenetluse_lopetamine_leppimise_tottu_justiitsministeerium_2010.pdf (16.03.2026).

⁸ Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon – RT II, 26.09.2017, 2.

⁹ Luht, K. Sotsiaalministeerium. Miks Istanbuli konventsioon on oluline? Kristiina Luht: see tunnustab kõiki ohvreid, sealhulgas mehi ja poisse. 12.11.2025, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://sm.ee/blogi/miks-istanbuli-konventsioon-oluline-kristiina-luht-see-tunnustab-koiki-ohvreid-sealhulgas> (10.03.2026).

¹⁰ *Ibidem*.

vägivallavormide puhul, seades selge õigusliku piiri, mille ulatust ja mõju Eesti õiguspraktikale on vajalik põhjalikult ja süsteemselt analüüsida. Sätte eesmärk on vältida olukordi, kus ohver suunatakse või sunnitakse lahendama konflikti menetluses, mis eeldab poolte võrdsust, kuigi lähisuhtevägivalla puhul selline tasakaal tihti tegelikult puudub. Seetõttu võib kohustuslik vahendus ohustada ohvri õigusi ja turvalisust ning piirata juurdepääsu õigusemõistmisele. Samas ei keela konventsioon alternatiivseid menetlusi täielikult, vaid rõhutab, et need ei tohi olla kohustuslikud.¹¹

Käesoleva magistritöö põhiliseks eesmärgiks on teada saada, millises ulatuses on vahendusmenetluse kohaldamine lähisuhtevägivalla kriminaalasjades kooskõlas Istanbuli konventsiooni artiklist 48 tuleneva keeluga ning kuidas peaks Eesti seadusandja vahendusmenetluse regulatsiooni reformima, et tagada kannatanute õiguste kaitse kooskõlas rahvusvaheliste standarditega. Töö autor uurib eelnevat nii teoreetilise kirjanduse, GREVIO poolt koostatud rahvusvahelise õigusraamistiku analüüsi kui ka empiirilise kvalitatiivse uurimuse põhjal. Uurimisküsimusele vastuse leidmiseks viis töö autor läbi poolstruktureeritud intervjuud praktikutega, kes puutuvad oma igapäevatöös vahetult kokku lähisuhtevägivalla juhtumite menetlemise ja vahendusmenetluse rakendamisega. Uurimuse valim hõlmas kokku seitset praktikut prokuratuurist, politsei- ja piirivalveametist ning ohvriabi- ja tugikeskustest, tagades mitmekülgse vaate Eesti vahendusmenetluse praktilistele juhtumitele, eelistele ja probleemkohtadele. Seejuures on kvalitatiivne lähenemine põhjendatud uurimuse iseloomuga, kuivõrd vahendusmenetluse rakendamine lähisuhtevägivalla juhtumites seisneb peamiselt praktilistes juhtumites, mille toimimist mõjutavad arvukad kontekstitundlikud tegurid.

Magistritöö eesmärgi ja uurimisküsimust silmas pidades on käesolev töö jaotatud neljaks peatükiks. Esimeses peatükis käsitletakse lähisuhtevägivalla teoreetilisi lähtekohti, sealhulgas lähisuhtevägivalla mõistet ja selle erinevaid avaldumise vorme ning peamisi riskitegureid. Antud peatükk annab ülevaate lähisuhtevägivalla olemusest ja loob teoreetilise aluse järgnevatele peatükkidele. Teises peatükis analüüsitakse taastava õiguse kontseptsiooni ja vahendusmenetlust selle raamistikus. Peatükis selgitatakse taastava õiguse teoreetilisi aluseid,

¹¹ Seletuskiri Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni juurde. Istanbul, 11.V.2011, p-d 251–253. – Arvutivõrgus: https://www.enu.ee/lisa/611_Istanbuli%20seletuskiri.pdf (10.03.2026).

vahendusmenetluse põhiprintsiipe ning vahendusmenetluse õiguslikku raamistikku Eestis. Teine peatükk loob aluse mõistmaks, millistel eeldustel ja põhimõtetel vahendusmenetlus peaks toimima ning milline on selle seos taastava õiguse filosoofiaga. Kolmandas peatükis uuritakse rahvusvahelist õigusraamistikku, keskendudes Istanbuli konventsiooni artikkel 48 lõikele 1 ja GREVIO praktikale. Peatükis analüüsitakse viie riigi ehk Austria, Soome, Portugali, Itaalia ja Eesti GREVIO hindamisraporteid, toomaks esile GREVIO järjepidevaid standardeid Istanbuli konventsiooni artikli 48 tõlgendamisel ning selle mõju lähisuhtevägivalla juhtumites vahendusmenetluse kasutamisele. Võrdlev analüüs võimaldab paremini mõista, kuidas rahvusvaheline järelevalveorgan hindab erinevate riikide praktikat ning GREVIO täpsemaid ootuseid. Neljas peatükk sisaldab empiirilist uurimust, mille raames viis töö autor läbi poolstruktureeritud intervjuud vahendusmenetluse praktikutega. Empiiriline uurimus annab sisulise ülevaate vahendusmenetluse tegelikust toimimisest Eesti praktikas ning võimaldab hinnata, kas ja millises ulatuses on kehtiv praktika kooskõlas Istanbuli konventsiooni artiklist 48 lg 1 tulenevate nõuetega. Samuti on empiirilise uurimuse põhjal võimalik hinnata, kas ja kuidas peaks Eesti seadusandja vahendusmenetluse regulatsiooni reformima, et tagada kannatanute õiguste kaitse kooskõlas rahvusvaheliste standarditega.

Märksõnad: *lähisuhtevägivald, taastav õigus, kriminaalmenetlus, ohvrid*

1. LÄHISUHTEVÄGIVALLA TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1 Lähisuhtevägivalla mõiste

Lähisuhtevägivalla, sealhulgas perevägivalla¹², all mõistetakse erinevaid vaimse, füüsilise, seksuaalse või majandusliku väärkohtlemise vorme, mis leiavad aset inimeste vahel, keda seob või on varem sidunud lähedane või perekondlik suhe. Lähisuhtevägivald on praktikas keeruline probleem, kuivõrd vägivallatseja on sageli kannatanule lähedane inimene, kelle suhtes kogetakse samaaegselt vastuolulisi tundeid, nagu hirm, viha ja samal ajal ka kiindumus. Eelnevad tunded muudavad abi otsimise emotsionaalselt keeruliseks.¹³ Seejuures igasugune lähisuhtevägivalla vorm, mis esineb nii kodus kui ka väljaspool kodu, on kvalifitseeritav kriminaalkuriteona.¹⁴

Lähisuhtevägivald avaldub mitmel erineval kujul – füüsiline vägivald hõlmab otsest kehalist kahjustamist, nagu näiteks löömine või kägistamine, ning on vägivalla vormidest kõige kergemini tuvastatav. Lisaks füüsilisele vägivallale esineb ka vaimne vägivald, millele on omane kontrolli ja võimu saavutamine ohvri üle.¹⁵ Peamiselt väljendub vaimne vägivald emotsionaalses väärkohtlemises, mille eesmärkideks on sageli ohvri eneseväärkuse ja enesehinnangu õõnestamine ning tema isoleerimine sotsiaalsest tugivõrgustikust, mõjutades sellega ohvri vaimset stabiilsust ja heaolu. Seksuaalne vägivald tähendab mistahes seksuaalse tegevuse peale sundimist ilma teise poole nõusolekuta. Majanduslik vägivald seisneb ohvris rahalise sõltuvuse tekitamises, näiteks pangakonto kontrollimise või töötamise ja õppimise takistamise kaudu.¹⁶ Seega võib lähisuhtevägivald esineda mitmel erineval viisil, ning seda pole võimalik ühe kindla teona määratleda. Sageli esineb vägivaldses suhtes füüsiline vägivald koos vaimse või majandusliku vägivallaga, mistõttu võivad erinevad lähisuhtevägivalla vormid olla põimunud. Praktikas läbi viidud analüüside ja uuringute põhjal ilmneb, et ühe

¹² Osades uuringutes kasutatakse terminit „perevägivald“, kuid käesoleva magistritöö raames kasutatakse läbivalt mõistet „lähisuhtevägivald“.

¹³ Sotsiaalkindlustusamet. Lähisuhtevägivald. 19.02.2024, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/abivajav-laps-ja-taiskasvanu/abi-vagivalla-ohvrile/lahisuhtevagivald> (06.02.2026).

¹⁴ Ohvriabi. Perevägivald ja lähisuhtevägivald. *Sine loco, sine anno*. – Arvutivõrgus: <https://www.palunabi.ee/et/perevagivald-ja-lahisuhtevagivald> (08.02.2026).

¹⁵ Herman, J. L. Trauma and Recovery. New York: Basic Books, Harper Collins 1992, p 20.

¹⁶ Sotsiaalkindlustusamet. Lähisuhtevägivald. 19.02.2024, *sine loco*.

lähisuhtevägivalla juhtumi ümber on tegelikkuses lai suhtedünaamika, hõlmate endas mitmeid erinevaid väljendumisvorme. Sellest tulenevalt on leitud, et lähisuhtevägivalla mõistet ei saa täielikult üheselt piiritleda.¹⁷

Ka karistusseadustik (KarS)¹⁸ ei sisalda ühest „lähisuhtevägivalla“ legaalseaduse definitsiooni, kuid määratleb selle sisu läbi süüteo koosseisude, karistust raskendavate asjaolude ja kvalifitseeritud koosseisude. Karistusseadustiku § 121 lg 2 p 2 kohaselt käsitatakse lähisuhtevägivallana teise isiku tervise kahjustamist või valu põhjustavat kehalist väärkohtlemist olukorras, kus teo toimepanijat ja kannatanut seob lähedane suhe või sõltuvussuhe. Küll aga hõlmab selline vägivald vaid füüsilise vägivalla vormi. Lähisuhtena käsitatakse selles kontekstis kahe või enama inimese vahelist sidet, mis võib põhineda perekondlikel, sugulus-, hõimlus- või romantilistel suhetel, olenemata sellest, kas osapooled elavad koos või mitte. Selliseid suhteid iseloomustavad vastastikune hoolivus, usaldus, turvatunne ning tugev tundeline side.¹⁹ Riigikohus on samuti märkinud, et lähisuhte tuvastamiseks ei pruugi piisata üksnes pere-, või sugulussuhte tuvastamisest, vaid määravaks teguriks on isikutevaheline tegelik ühiseluline side. Eelnevat iseloomustavad vastastikune vastutus, toetus ja usaldus ning sageli ka emotsionaalne seotus. Selline suhe loob osapooltele sotsiaalse turvatunde, mistõttu on selle kaitsmise vajadusest tulenevalt põhjendatud ka lähisuhetes toime pandud vägivalla rangem karistusõiguslik käsitlemine.²⁰

Eestis läbiviidud uuringud näitavad, et lähisuhtevägivald ei piirdu sageli üksikjuhtumiga, vaid võib kujuneda korduvaks ja normaliseerunud käitumismustriks vägivallatseja jaoks. Samal ajal jõuab õiguskaitseasutusteni vaid väike osa sellistest juhtumitest, mistõttu on vajadus professionaalse ja kättesaadava tugivõrgustiku järele tähtis.²¹ Kuigi Politsei- ja Piirivalveamet on märkinud, et viimase viie aasta jooksul on lähisuhtevägivalla registreeritud juhtumite arv igal aastal mõnevõrra vähenenud, ei peegelda see täielikult tegelikku olukorda. Seega on ka

¹⁷ Rajaveer, L., Kaljuvee, E., jt. 2023, lk 33.

¹⁸ Karistusseadustik - RT I, 22.12.2025, 2.

¹⁹ Sootak, J., Pikamäe, P. KarS § 121, p-d 9.3.1 ja 9.3.2.

²⁰ RKKK 1-19-3377/32 p 10.

²¹ Allaste, A.-A., Võõbus, V. Vägivald lähisuhtes: selle põhjused ja võimalikud lahendused (Kokkuvõtvalt Eesti uuringutest). *Sine loco, sine anno*. Lk-d 1 ja 2. – Arvutivõrgus: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/allaste_vagivald_lahisuhtes_biin_ret_sensioon_1_.pdf (06.02.2023).

Politsei- ja Piirivalveameti spetsialistid märkinud, et märkimisväärne osa perevägivalla juhtumitest jääb endiselt varjatuks ning ei jõua ametliku statistika ega õiguskaitseasutusteni.²²

1.2 Lähisuhtevägivalla riskitegurid

Pole võimalik tuvastada ühte konkreetset põhjust, mis selgitaks lähisuhtevägivalla juhtumite tekkimist või ajendaks vägivaldsejat ohvri suhtes vägivaldselt käituma. Lähisuhtevägivalla riskiteguriteks peetakse tegureid, mis võivad suurendada vägivalla esinemise tõenäosust ja soodustada vägivalla kasutamist. M. Linno, K. Soo ja J. Strömpl on Justiitsministeeriumi juhendmaterjalis rõhutanud, et nende tegurite olemasolu ei tähenda küll vältimatult lähisuhtevägivalla kasutamist, kuid siiski möönavad, et praktikas ilmnevad need alatihti oluliste ohuteguritena.²³

1.2.1 Alkohool ja narkootilised ained

Lähisuhtevägivalla riski suurenemisel omab olulist rolli alkoholi ja narkootikumide tarvitamine.²⁴ Sotsiaalministeeriumi uuringust nähtub samuti, et kõige sagedasem lähisuhtevägivalla juhtumi põhjus on alkoholi liigne tarvitamine, vähemal määral mängivad rolli ka narkootikumid.²⁵ Seejuures võib joobeseisund suurendada vägivalla riski, kuivõrd alkoholi joobes viibimine vähendab isiku enesekontrolli ja vastutustunnet. Sellises olukorras võidakse alkoholi kasutada ka ettekäändena agressiivse või antisotsiaalse käitumise õigustamiseks.²⁶ ISRD-3²⁷ uuringu pinnalt avaldub, et traumaatiliste sündmuste ja perekonfliktide skaala puhul mängivad olulist rolli täiskasvanute alkoholi- ja narkootikumide

²² Err, 04.06.2025.

²³ Linno, M., Soo, K., Strömpl J., lk 16.

²⁴ Ahven A. jt. Kriminaalpoliitika uuringud. Kuritegevus Eestis 2012. Tallinn: Justiitsministeerium, kriminaalpoliitika osakond 2013, lk 53 – Arvutivõrgus: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/17_kuritegevus_eestis_2012_0.pdf (.03.2026).

²⁵ Rajaveer, L., Kaljuvee, E., jt., lk 40.

²⁶ Leonard, K. E. Alcohol and intimate partner violence: when can we say that heavy drinking is a contributing cause of violence? – *Addiction* 2005/100 (4), lk 422.

²⁷ ISRD-3 on rahvusvahelise laste enesekohase hälbiva käitumise uuring (*International Self-Reported Delinquency Study*), mille eesmärk on välja selgitada ja võrrelda omavahel tendentse alaealiste õiguserikkumiste toimepanemises ja kuriteo ohvriks langemises nii ajalises mõõtmes kui rahvusvaheliselt, tuua välja sarnasusi ja erinevusi.

tarvitamise probleemid, mis osutuvad üheks peamiseks mõjuteguriks perekonfliktide esinemisel.²⁸ Samuti nähtub Statistikaameti laiaulatuslikust suhteuuringust, et suhete toimimist mõjutab märkimisväärselt alkoholi tarvitamine. Uuringu projektijuhi sõnul toimub ligi pool ehk umbes 44% juhtumitest olukordades, kus naise partner on olnud alkoholi mõju all.²⁹

Samas on M. Linno, K. Soo ja J. Strömpl lähisuhtevägivalla riskitegurite hindamisel rõhutanud, et alkoholi tarvitamise ja lähisuhtevägivalla vahel ei saa alati tõmmata otsest põhjuslikku seost. Uuringud on näidanud, et alkoholisõltuvusega vägivaldsed isikud võivad käituda vägivaldselt ka kainenena, mis viitab sellele, et vägivalla põhjused on sügavamad ja mitmetahulisemad. Seega on uuringu läbiviijad käsitlenud alkoholi tarvitamist pigem võimaliku õigustava või vabandava tegurina, millele vägivallatsejad võivad oma käitumist põhjendades tugineda. Küll aga ei saa eitada, et alkohol võib teatud olukordades vähendada enesekontrolli ja suurendada impulsiivsust, mistõttu võib see kaasa aidata vägivalla avaldumisele või selle eskaleerumisele.³⁰

1.2.2 Vägivallatseja isikuomadused ja vaimne seisund

Vägivalla kasutamine on seotud ka vaimse tervisega olukordades, kus vägivallatsejaid iseloomustavad stress, madal enesehinnang, nõrk emotsioonide kontroll ja vähene empaatia.³¹ Uuringute pinnalt on leitud, et sellises vaimses seisundis isikud ei oska valida muid toimetulekumeetodeid peale vägivalla kasutamise.³² Vägivalla riski mõjutavad ka vägivallatseja isikuomadused, nagu vähene oskus väljendada hoolivust, emotsionaalne ebastabiilsus, kontrolliv ja domineeriv käitumine, madal enesehinnang ning raskused stressiolukordades toimetulekul.³³ Sellest saab järeldada, et ka isiku enda vaimne seisund ning minapilt võivad avalduda lähisuhtevägivalla riskiteguritena ja mängida olulist rolli lähisuhtevägivalla kujunemisel.

²⁸ Markina, A., Žarkovski, B. Kriminaalpoliitika uuringud. Laste hälbiv käitumine Eestis. Tallinn: 2014, lk 47.

²⁹ Statistikaamet. Eesti statistika. 41% Eesti naistest kogeb paarisuhtes vägivalda. 03.04.2024, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://stat.ee/et/uudised/41-est-naistest-kogeb-paarisuhtes-vagivalda> (10.04.2026).

³⁰ Linno, M., Soo, K., Strömpl J., lk 17.

³¹ Ahven, A. jt., lk 53.

³² Rajaveer, L., Kaljuvee, E., jt., lk 41.

³³ Linno, M., Soo, K., Strömpl J., lk 16.

1.2.3 Lähisuhtevägivalla kogemine lapsepõlves

Olulist rolli mängivad ka isiku enda lapsepõlvekogemused, näiteks väärkohtlemine, hooletu kasvukeskkond või vanemate vahelise vägivalla pealt nägemine, mis võivad hiljem kanduda vägivaldse käitumisena edasi järgmistele põlvkondadele ja läbi selle uuesti esineda.³⁴ Sellest tulenevalt on lapsepõlves füüsilist vägivalda kogenud vanematel suurem tõenäosus kasutada vägivalda nii oma laste kui ka teiste inimeste suhtes, kes viibivad nendega lähisuhtes.³⁵ ÜRO lapse õiguse komitee on rõhutanud, et vägivaldses keskkonnas üles kasvamisel võivad esineda lapse arengule ulatuslikud ja pikaajalised mõjud. Nendeks võivad olla ennasthävitev, antisotsiaalne ja ühtlasi ka teiste suhtes vägivaldne käitumine.³⁶ Sellest saab järeldada, et lähisuhtevägivalla kogemine lapsepõlves võib mõjutada isiku käitumismustreid kogu edasise elu vältel, suurendades riski, et antud isik võib täiskasvanuna käituda vägivaldselt ka oma lähikondlaste suhtes.

1.2.4 Perekonna materiaalne heaolu

Mõned uuringud on näidanud, et lähisuhtevägivalla esinemissagedus võib olla suurem majanduslikult vähemkindlustatud peredes. Samas ei saa vaesust ega töötust käsitleda otseste lähisuhtevägivalla riskitegurina, vaid pigem teguritena, mis suurendavad pingeid ja eeldavad perelt suuremat toimetulekuvõimet. Majanduslikes raskustes pered kogevad sageli kõrgemat stressitaset ning neil on piiratumad võimalused lahendada olukordi, mis nõuavad rahalisi ressursse. Kui sellega kaasnevad ka madalam haridustase, vähene teadlikkus, kitsam sotsiaalne tugivõrgustik ning puuduolevad tõhusad toimetulekustrateegiad, võivad keerulised olukorrad süveneda, mis omakorda suurendab konfliktide eskaleerumise riski.³⁷ Seega ei ole perekonna materiaalne heaolu otseseks riskiteguriks lähisuhtevägivalla esinemisel, kuid suurendab siiski lähikondlaste vahelisi pingeid, mis võivad viia lähisuhtevägivalla juhtumiteni.

³⁴ Rajaveer, L., Kaljuvee, E., jt., lk 42.

³⁵ Ahven, A. jt., lk 53.

³⁶ Espenberg, K., jt. Justiitsministeerium. Laps perevägivalla pealtnägijana. Kriminaalpoliitika uuringute sari nr 36. Märts 2022, lk 16. *Sine loco*. – Arvutivõrgus: https://skytte.ut.ee/sites/default/files/2022-04/Laps%20perev%C3%A4givalla%20pealtn%C3%A4gijana_l%C3%B6pparuanne_ISBN.pdf (15.03.2026).

³⁷ Linno, M., Soo, K., Strömpl J., lk 17.

2. TAASTAV ÕIGUS JA VAHENDUSMENETLUS

2.1 Taastava õiguse kontseptsioon

Ühiskonnas tekib pidevalt erinevaid konflikte, mille lahendamisel püütakse leida teadlikke, kestlikke ja kahju heastavaid lahendusi. Üheks selliseks lähenemiseks on taastav õigus, mis on viimastel aastatel üha enam levinumaid viise konfliktide lahendamiseks.³⁸ Taastava õiguse teoreetilised juured ulatuvad tagasi põlisrahvaste ammusesse konfliktide lahendamise traditsiooni, kuid tänapäevase akadeemilise käsitluse aluseks peetakse Norra kriminoloogi Nils Christie 1977. aastal avaldatud artiklit „*Conflicts as Property*“.³⁹ Juba 1977. aastal leidis Nils Christie, et tavapärane õigusemõistmine ei suuda piisavalt lahendada õigusrikkuja ja ohvri vahelist konflikti. Tema hinnangul ei ole võimalik saavutada ohvri tegelikku rahulolu ilma ohvrit protsessi aktiivselt kaasamata. Sellest tulenevalt nähakse taastavas õiguses lähenemist, mis võib olla kasulik nii osapooltele endile kui ka laiemalt kogukonna ja ühiskonna turvalisusele.⁴⁰ Nils Christie on juhtinud tähelepanu ka sellele, et ohvri, toimepanijal ja tunnistajatel esineb konfliktiga ka selline emotsionaalne seotus, mida kriminaalmenetluse ametnikel pole. Sellest arusaamast lähtudes pakkus ta traditsioonilisele kriminaalõigusele alternatiivina välja taastava õiguse.⁴¹

Tänapäevane taastava õiguse lähenemine võimaldab ennetada konfliktide süvenemist, pakkudes osapooltele võimalust juba varases etapis oma kogemusi, tundeid ja vajadusi turvalises keskkonnas jagada. Selle protsessi käigus kuulatakse teineteist ära, püütakse mõista juhtunud konflikti mõju ning otsitakse ühiselt lahendusi aitamaks edasi liikuda ja tekitatud kahju heastada. Sellise protsessi keskne eesmärk on toetada osapoolte taastumist ja pakkuda keskkonda, kus probleemidele saab läheneda konstruktiivselt.⁴² Rahvusvahelises kontekstis on taastava õiguse definitsioone ka normatiivselt sõnastatud. Euroopa Nõukogu soovitus

³⁸ Justiits- ja Digiministeerium. Taastava õiguse kontseptsioon. *Sine loco, sine anno*. Lk-d 1 ja 2. – Arvutivõrgus: https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2021-11/taastava_õiguse_kontseptsioon.pdf (18.03.2026).

³⁹ Bugarszki, Z., Kaljula, M., jt. Sotsiaalministeerium. Tervise Arengu Instituut. Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialaajakiri, nr 4/2020. Tallinn: Trükiteenused OÜ. Lk 10. – Arvutivõrgus: https://tai.ee/sites/default/files/2021-03/160855478033_Sotsiaaltoe_4_2020_web.pdf (05.03.2026).

⁴⁰ *Ibidem.*, lk 62.

⁴¹ *Ibidem.*, lk 10.

⁴² Sotsiaalkindlustusamet. Taastav õigus. 11.02.2026, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/taastavoigus#rakendamine> (02.03.2026).

CM/Rec(2018)8 artikkel 3 on defineerinud, et taastav õigus hõlmab protsesse, mille käigus kuriteo tagajärjel kannatada saanud isikud ja kahju põhjustanud pooled saavad vabatahtliku nõusoleku alusel ise aktiivselt osaleda tekkinud olukorra lahendamises, kasutades selleks erapooletu ja vastava väljaõppega vahendaja abi.⁴³

Taastavat õigust saab kasutada ka ennetavalt, et arutada keerulisi olukordi enne nende eskaleerumist, leppida kokku ühistes reeglites ning mõista paremini erinevate osapoolte piire ja vajadusi. Lisaks rakendatakse seda ka õigusrikkumiste korral, sealhulgas juhtumites, kus menetlust ei algatata või see lõpetatakse. Taastava õiguse praktikaid on mitmeid, näiteks vahendus, taastavad kohtumised, aruteluringid ja ennetavad kohtumised. Neid kohtumisi viivad läbi spetsiaalse ettevalmistusega kaks juhendajat, kes loovad turvalise ruumi avatud suhtluseks, võimaldades osalejatel vabalt oma mõtteid väljendada, ilma et neid analüüsitaks või hinnataks.⁴⁴

Oluline on seejuures rõhutada, et taastavat õigust ei saa samastada tavapäraste alternatiivsete vaidluste lahendamise viisidega. Kuigi mõlemad võivad hõlmata osapoolte vahelist suhtlust ja võimalikke kokkuleppeid, ei ole taastava õiguse keskmes pelgalt kokkuleppe saavutamine. Kokkulepe võib protsessi tulemusena kujuneda, kuid see ei ole eesmärk omaette ega eeltingimus protsessi õnnestumiseks. Samuti ei ole taastav õigus pelgalt lepitamise, andestuse saavutamise ega konflikti formaalse lõpetamise vahend. Selle peamine eesmärk on võimaldada osapooltel mõtestada toimunut, käsitleda tekitatud kahju ning võtta vastutus viisil, mis toetab nii kannatanu kui ka teiste asjaosaliste taastumist.⁴⁵

2.2 Vahendusmenetlus taastava õiguse raamistikus

Kõige sagedamini rakendatav taastava õiguse vorm on vahendus, mille käigus kohtuvad osapooled neutraalse vahendaja juhendamisel, et arutada toimunut, selle mõju ning võimalusi

⁴³ European Forum for Restorative Justice. Euroopa taastava õiguse foorumi (EFRJ) ülevaatedokument taastava õiguse kasutamisest naistevastase vägivalla juhtumites. *Sine loco, sine anno*. Lk 1. – Arvutivõrgus: <https://www.euforumrj.org/sites/default/files/2024-12/efrj-briefing-paper-on-rj-in-cases-of-vaw.pdf> (05.03.2026).

⁴⁴ Sotsiaalkindlustusamet. Taastav õigus, 11.02.2026.

⁴⁵ European Forum for Restorative Justice, lk 3.

tekitatud kahju heastamiseks. Eestis kasutati selle protsessi tähistamiseks alates 2007. aastast ka mõistet „lepitus“ või „lepitusmenetlus“.⁴⁶ 2023. aastal muudeti aga terminoloogiat ja termin „lepitusmenetlus“ asendati terminiga „vahendusmenetlus“. Vahendus on struktureeritud vestlusprotsess, mida juhib väljaõppinud vahendaja, kasutades selleks erinevaid suhtlus- ja kaasamistehnikaid. Eesmärk on luua tingimused, kus osapooled saavad aktiivselt väljendada oma seisukohti, tundeid ja vajadusi ning ühiselt otsida lahendusi tekkinud olukorrale. Vahendusprotsessis julgustatakse toimepanijat võtma vastutust oma teo eest, samal ajal kui kannatanule antakse võimalus turvalises keskkonnas väljendada, kuidas juhtunu teda mõjutas ja millised vajadused tal sellest tulenevalt esinevad.⁴⁷ Vahendaja roll on tagada neutraalne ja toetav õhkkond, kus kõik osalejad, ja vajaduse korral ka teised juhtumiga seotud isikud, saavad konstruktiivselt suhelda ja konfliktile lahendusi leida. Fookus ei ole niivõrd juhtunu põhjuste analüüsimisel, vaid tekkinud kahju heastamisel ja osapoolte vaheliste suhete taastamisel, eesmärgiga liikuda võimalikult lähedale konfliktieelsele tasakaalule.⁴⁸

Taastava õiguse ja traditsioonilise karistusõiguse erinevus avaldub juba nende lähtepunktis ehk selles, milliseid küsimusi kumbki lähenemine keskseks peab. Howard Zehr'i järgi keskendub karistusõigus eelkõige sellele, millist seadust on rikutud, kes on rikkumise toime pannud ning milline karistus sellele järgneb. Taastav õigus lähtub aga teistsugusest vaatenurgast, mille kohaselt on tähelepanu suunatud sellele, kes on kannatanud, millised on tekkinud kahju ja sellest tulenevad vajadused ning kes vastutab nende vajaduste rahuldamise eest. Lisaks erinevad need kaks lähenemist mitmel tasandil nii oma eesmärkide kui ka arusaamade poolest. Traditsiooniline karistusõigus käsitleb kuritegu eelkõige seaduse ja riigi vastu suunatud rikkumisena, samas kui taastav õigus näeb seda pigem inimestevaheliste suhete ja vastastikuste kohustuste rikkumisena. Karistusõiguses on fookus minevikul – uuritakse, kes on süüdi ja milline karistus on õigustatud. Taastav õigus suunab tähelepanu tulevikule, keskendudes sellele, kuidas tekkinud olukorda lahendada ning millised kohustused tulenevad tekitatud kahjust. Samuti erinevad lähenemised oma sisulise loogika poolest, mille kohaselt karistusõigust iseloomustab formaalne ja sageli vastanduv menetlus, kus pooled on konfliktis, samas kui taastav õigus põhineb dialoogil, koostööl ja kokkulepete otsimisel. Kui karistusõigus käsitleb kuritegu kui konflikti indiviidi ja riigi vahel, siis taastav õigus näeb seda eelkõige

⁴⁶ Bugarszki, Z., Kaljula, M., jt., lk 19.

⁴⁷ *Ibidem.*, lk 16.

⁴⁸ *Ibidem.*, lk 11.

inimestevahelise probleemina. Lisaks on rõhutatud, et karistusõiguslik reaktsioon võib teatud mõttes asendada ühe kahju teisega, kuivõrd õigusrikkuja põhjustatud kahju asendatakse riigi poolt määratud karistusega. Taastava õiguse eesmärk on seevastu vähendada tekkinud sotsiaalset kahju ning toetada kõigi osapoolte taastumist ja edasiliikumist.⁴⁹

2.3 Vahendusmenetluse põhiprintsiibid

2.3.1 Vabatahtlikkus

Vabatahtlikkus on taastava õiguse ja vahendusmenetluse üks keskseid aluspõhimõtteid. Selline lähenemine saab toimida üksnes juhul, kui kõik osapooled osalevad protsessis teadlikult ja omal soovil, mis tähendab, et enne osalemist peavad osapooled olema täielikult informeeritud menetluse olemusest, eesmärkidest ning võimalikest tagajärgedest. Euroopa Nõukogu soovitus CM/Rec(2018)8 artikkel 16 rõhutab, et taastavat õigust rakendatakse ainult osapoolte vabatahtlikul nõusolekul ning neil peab olema õigus oma nõusolek igal ajal tagasi võtta. Vabatahtlikkuse tegelikku olemasolu kontrollivad spetsiaalse väljaõppe saanud spetsialistid nii enne protsessi algust kui ka selle käigus. Oluline on seejuures mõista, et vabatahtlikkus ei ole pelgalt formaalne nõue, vaid sisuline eeldus kogu protsessi toimimiseks.⁵⁰ Kui osalemine ei ole tegelikult vaba, näiteks juhul, kui inimesi suunatakse protsessi sunniviisiliselt, võib see muuta menetluse olemuselt karistuslikuks. Sellist probleemi on esile toodud ka rahvusvahelises praktikas, näiteks Indoneesia narkokuritegude puhul rakendatava nn taastava õiguse kriitikas.⁵¹ Ka Eesti praktikas lähtutakse samast põhimõttest, mille kohaselt saab taastava õiguse meetmeid kasutada üksnes siis, kui kõik osalejad on valmis protsessis vabatahtlikult kaasa lööma, andes vahendusmenetluse läbiviimiseks vastava nõusoleku.⁵²

⁴⁹ Bugarszki, Z., Kaljula, M., jt., lk 12.

⁵⁰ European Forum for Restorative Justice, lk-d 1 ja 2.

⁵¹ Cullen, D., Hoyle, C. Taastav õigus narkokuritegude puhul Indoneesias: vangistus teise nime all. The International Journal of Restorative Justice. Brill Nijhoff. 06.01.2026, *sine loco*. Lk 17.

⁵² Sotsiaalkindlustusamet. Taastav õigus, 11.02.2026.

2.3.2. Osapoolte võrdsus

Taastava õiguse keskne põhimõte on, et kõiki osapooli tuleb kohelda võrdselt, mis tähendab, et igal osalejal peab olema võimalus oma seisukohti vabalt väljendada ning kindlus, et teda kuulatakse ja võetakse tõsiselt. Oluline on ka empaatia ja vastastikune arvestamine ehk teadlikkus oma tegude mõjust ning valmisolek vältida edasist kahju.⁵³ Ka Euroopa Nõukogu soovitus rõhutab vajadust pöörata võrdset tähelepanu kõigi osapoolte huvidele ja vajadustele ning tagada menetluse õiglane ja tasakaalustatud kulg.⁵⁴ Selles mängib võtmerolli erapooletu vahendaja, kelle ülesanne on luua turvaline keskkond, hoida suhtlus tasakaalus ning jääda ise neutraalseks. Ajalooliselt täitsid vahendaja rolli kogukonnas usaldatud isikud, kuid tänapäeval teevad seda vastava väljaõppe saanud spetsialistid ehk vahendajad.⁵⁵ Eriti keerulistes olukordades, nagu lähisuhtevägivalla juhtumid, on vahendaja roll veelgi vastutusrikkam, kuivõrd ta peab arvestama osapoolte vahelise võimaliku võimutasakaalu puudumisega, toetama ohvri turvatunnet ning samal ajal säilitama neutraalsuse. Eelnevat ka olukordades, kus kannatanu võib kogetut osaliselt enda süüks pidada.⁵⁶ Samas on leitud, et lähisuhtevägivald seab alati vägivallatseja ja kannatanu automaatselt ebavõrdsetele võimupositsioonidele, mistõttu on praktikas osapoolte võrdsuse tagamine vahendusmenetlustes suureks probleemkohaks.⁵⁷

2.3.3 Kahju heastamine

Kahju heastamine on taastava õiguse üks põhieesmärke. Gordon Bazemore on rõhutanud, et taastav lähenemine kaotab oma sisulise tähenduse, kui fookus ei ole suunatud kahju parandamisele, sest sel juhul kaldutakse tagasi traditsioonilise lähenemise juurde, kus keskendutakse peamiselt õigusrikkuja karistamisele või abistamisele.⁵⁸ Seejuures võib kahju heastamine toimuda nii materiaalsel kui ka sümboolsel tasandil. Materiaalne heastamine tähendab tekitatud kahju rahalist hüvitamist. Sümboolne heastamine võib aga hõlmata teo tunnistamist, siirast vabandust, ametlikku kahetsuse väljendamist, lubadust edaspidi sarnast

⁵³ Bugarszki, Z., Kaljula, M., jt., lk 20.

⁵⁴ European Forum for Restorative Justice, lk 2.

⁵⁵ Bugarszki, Z., Kaljula, M., jt., lk 11.

⁵⁶ *Ibidem.*, lk 36.

⁵⁷ Klopets, U. Tamm, K., lk 12.

⁵⁸ Cullen, D., Hoyle, C., lk 23.

käitumist vältida või panustamist kogukonda vabatahtliku töö kaudu. Sageli kujunevad taastava õiguse protsessis välja mõlemad heastamise vormid. Olukordades, kus teo toimepanijal puuduvad rahalised võimalused kahju hüvitamiseks, võib sümbolne heastamine täita olulist rolli, taastades õiglustunde, toetades vastutuse võtmist ning võimaldades sisuliselt juhtum lahendamiseks lugeda.⁵⁹

2.4 Vahendusmenetluse õiguslik raamistik Eestis

Euroopa tasandil hakati 2000. aastate alguses pöörama suuremat tähelepanu ohvrite rollile kriminaalmenetluses. Selle tulemusena võttis Euroopa Liidu Nõukogu 2001. aastal vastu raamotsuse⁶⁰, mis käsitles ohvrite staatust (hiljem asendatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiviga 2012/29/EL⁶¹). Selles rõhutati, et liikmesriigid peaksid soodustama vahendusmenetluste kasutamist ning arvestama nende käigus saavutatud kokkuleppeid.⁶² Nimetatud arengute mõjul kujunes ka Eestis välja vahendusmenetluse süsteem, mida on kriminaalmenetluses võimalik rakendada alates 2007. aastast ja mida algselt kutsuti „lepitusmenetluseks“.⁶³ 2023. aastal muudeti aga terminoloogiat ja termin „lepitusmenetlus“ asendati terminiga „vahendusmenetlus“.

Eestis on kriminaalasjades võimalik rakendada vahendusmenetlust, mis eeldab kannatanu teadlikku nõusolekut ning on suunatud eelkõige kergemate õigusrikkumiste ja kõnealune peamiselt esmakordsete õigusrikkujate puhul. Sellise menetluse korral võib prokurör või kohus menetluse peatada või lõpetada tingimusel, et toimepanija täidab kannatanu ees kokkulepitud kohustused.⁶⁴ Eestis tuleneb vahendusmenetluse õiguslik raamistik peamiselt

⁵⁹ Bugarszki, Z., Kaljula, M., jt., lk 15.

⁶⁰ Nõukogu 15. märts 2001. aasta raamotsus 2001/220/JSK ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses, ELT 2001 L 82.

⁶¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. oktoobri 2012. aasta direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK. ELT L 315, 14.11.2012, lk-d 57–73.

⁶² Klopets, U., Tamm, K., lk 5.

⁶³ Bugarszki, Z., Kaljula, M., jt., lk 19.

⁶⁴ Euroopa nõukogu, GREVIO. Eesti algolukorra hindamise aruanne. 17.11.2022, *sine loco*. Lk 52, p 197. – Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/grevio-inf-2022-32-eng-final-report-on-estonia-publication/1680a8fcc2> (15.03.2026).

kriminaalmenetluse seadustikust (KrMS) ⁶⁵ ja ohvriabi seadusest (OAS). ⁶⁶ Kriminaalmenetluses on KrMS § 203² lg 1 kohaselt vahendusmenetluse eesmärk saavutada kahtlustatava või süüdistatava ja kannatanu vaheline kokkulepe kuriteoga tekitatud kahju heastamiseks. Taastava õiguse teenusena on selle laiem eesmärk tuua osapooled kokku erapooletu vahendaja abil, andes neile võimaluse selgitusteks ja ärakuulamiseks ning jõuda kokkuleppele kahju hüvitamise ja õiglustunde taastamise osas (OAS § 26 lg 1).

Vahendusmenetlus koosneb mitmest omavahel seotud etapist, mille eesmärk on aidata osapooltel jõuda kokkuleppele ning tagada selle täitmine. Protsess algab KrMS § 203² lg 1 alusel juhtumi suunamisega vahendajale prokuratuuri või kohtu poolt. Seejärel võtab vahendaja ühendust kannatanu ja kahtlustatava või süüdistatavaga, kontrollib nende nõusolekut vahendusmenetluses osalemiseks ning selgitab vajadusel menetluse olemust ja kulgu. Järgmisena korraldatakse kohtumised osapooltega. Tavapäraselt toimuvad esmalt eraldi kohtumised ja vestlused, et luua turvaline keskkond ja saada parem ülevaade osapoolte seisukohtadest. Nimetatud kohtumisi peab osapoolte vahel olema vähemalt kaks. Vahendaja ülesanne on suunata arutelu ning toetada osapooli kokkuleppe saavutamisel. Küll aga peavad mõlemad osapooled olema kohal vahenduskokkuleppe sõlmimisel, mis peab üldjuhul valmima kahe kuu jooksul alates vahendusmenetluse määruuse jõudmisest vahendajani. Pärast kokkuleppe sõlmimist jälgib vahendaja selle täitmist, keskendudes eelkõige nendele tingimustele, mis on seotud kriminaalmenetluse edasise käiguga. Vajadusel on vahendajal õigus küsida osapooltelt täiendavat teavet või dokumente kohustuste täitmise kohta. Menetluse lõppfaasis teavitab vahendaja prokuratuuri vahenduskokkuleppe täitmise tulemustest. Kui kokkulepet ei saavutata, seda ei täideta või ilmnevad asjaolud, mis takistavad vahendusmenetluse jätkamist, esitab vahendaja selle kohta prokuratuuri vastava teate koos põhjendustega.⁶⁷

Kriminaalmenetluse lõpetamine vahendusmenetluse kaudu on KrMS § 203¹ lg 1 kohaselt võimalik vaid järgmiste tingimuste esinemisel:

- tegemist on teise astme kuriteoga;

⁶⁵ Kriminaalmenetluse seadustik - RT I, 22.12.2025, 3.

⁶⁶ Ohvriabi seadus - RT I, 06.01.2023, 1.

⁶⁷ Kergandberg, E., Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik (§ 203²). Komm vlj. Tallinn: Juura 2012.

- kuriteo asjaolud on selged;
- puudub avalik menetlushuvi;
- kahtlustatav/süüdistatav ja kannatanu on andnud nõusoleku kahju heastamiseks vastavalt KrMS §-s 203² sätestatule.

Vahendusmenetluse kohaldamise otsus põhineb nii toimepanija kui ka kannatanu seisukohtadel, kuna menetlust saab rakendada vaid mõlema poole nõusolekul. Enne nõusoleku andmist peab menetleja selgitama osapooltele vahendusmenetluse sisu, kulgu ja võimalikke õiguslikke tagajärgi, mis on praktikas soovitatav ka kirjalikult fikseerida.⁶⁸ Oluline on, et Eesti õiguse kohaselt ei saa menetlust vahendusega lõpetada teatud raskete kuritegude puhul (nt inimkaubandus, seksuaalkuriteod alaealiste vastu), täiskasvanu poolt alla 14-aastase kannatanu vastu toimepandud teos, kui tagajärjeks on surm või kui tegu on riigivastase, ametialase või õigusemõistmise vastase kuriteoga (KrMS § 203¹ lg 1 punktid 1–4).

⁶⁸ Kergandberg, E., Pikamäe, P., § 203².

3. RAHVUSVAHELINE ÕIGUSRAAMISTIK

3.1 Istanbuli konventsioon ja artikkel 48

Istanbuli konventsioon on Euroopa Nõukogu rahvusvaheline inimõigusleping, mille eesmärk on ennetada naistevastast vägivalda ja perevägivalda, kaitsta lähisuhtevägivalda ohvreid ning tagada toimepanijate vastutusele võtmine.⁶⁹ Eesti kirjutas konventsioonile alla 2. detsembril 2014. aastal, ratifitseeris selle 26. oktoobril 2017. aastal ning konventsioon jõustus Eesti suhtes 1. veebruaril 2018. aastal.⁷⁰ Istanbuli konventsiooni sätete kohaldamise ja täitmise üle teostab järelevalvet sõltumatu ekspertgrupp GREVIO.⁷¹

Käesoleva töö seisukohalt on keskse tähendusega Istanbuli konventsiooni artikkel 48 lõige 1, mille pealkiri on järgnev „*Kohustusliku alternatiivse vaidluste lahendamise või karistuse määramise keeld*“. Artikli 48 lõike 1 järgi peavad osalisriigid võtma vajalikke seadusandlikke või muid meetmed, et keelata kõigi konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivallavormide puhul kohustuslikud alternatiivsed vaidluste lahendamise menetlused, sealhulgas vahendus. Seega on Istanbuli konventsiooni artikli 48 lõike 1 keskne eesmärk välistada olukorrad, kus vägivallaohver suunatakse või sunnitakse oma nõudeid ja kaitsevahendeid realiseerima alternatiivsete vaidluste lahendamise viiside kaudu, mille loogika eeldab poolte tasakaalustatud kompromissi, kuid mille kontekstis võib vägivalladünaamika ja ohvri haavatavus viia sisuliselt ebaõiglase või ohutust ohustava tulemini. Istanbuli konventsiooni seletuskirja kohaselt ei saa vägivallaohvrid osaleda sellistes menetlustes vägivallatsejaga võrdsel positsioonil, kuivõrd vägivallasuhted on olemuslikult ebavõrdsed ning seotud hirmu, häbi ja allutamise. Kohustuslik osalemine alternatiivsetes menetlustes võib seetõttu kahjustada ohvri õigusi ning takistada juurdepääsu õigusemõistmisele. Lisaks eelnevale juhitakse tähelepanu ka võimalikele negatiivsetele majanduslikele mõjudele, mis võivad kaasneda alternatiivsete karistusmeetmetega, näiteks rahatrahvidega. Kuna vägivallatsejad on alatihi ohvritega samas leibkonnas ja sageli ka peamised sissetulekuallikad, võib rahaline karistus kaudselt kahjustada ka ohvrit ennast. Seetõttu tuleb tagada, et sellised

⁶⁹ Luht, K., 12.11.2025.

⁷⁰ Euroopa Nõukogu. Naistevastase vägivalla ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon. Istanbuli konventsioon. *Sine loco, sine anno*. – Arvutivõrgus: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/estonia> (10.03.2026).

⁷¹ Luht, K., 12.11.2025.

meetmed ei suurendaks ohvri haavatavust ega sõltuvust ning ei asendaks individuaalset ja õiglast karistuse määramist.⁷²

EU institutsioonide ja kohtupraktika kontekstis on artikli 48 lõike 1 sisu rõhutatud kui selge keeld vägivallajuhtumites, mis kinnitab, et normi fookus on just kohustuslikkusel, mitte alternatiivsete vaidluste lahendamise meetodite täielikul keelul. Euroopa Kohtu arvamuse kohaselt on Istanbuli konventsiooni artikli 48 lõike 1 tähendus kokku võetud nii, et konventsiooniosalised peavad võtma vajalikud meetmed, et keelata kohustuslikud alternatiivsed vaidluste lahendamise menetlused kõigi konventsiooni kohaldamisalasse jäävate vägivallavormide korral.⁷³ Sama selgitust kannab ka konventsiooniteksti reprodutseerimine Euroopa Liidu komisjoni ettepanekutes, kus artikli 48 lõiget 1 esitatakse imperatiivse kohustuse vormis, sidudes keelu konventsiooni sisulise kohaldamisalaga.⁷⁴ Seejuures on aga oluline eristada artikli 48 lõike 1 keelu ulatust artikli 48 pealkirjas sisalduvast laiemast raamistikust (*„Kohustusliku alternatiivse vaidluste lahendamise või karistuse määramise keeld“*), kuivõrd artikli 48 lõige 2 käsitleb juba teist teemat (trahvi määramisel toimepanija maksevõime arvestamine seoses kohustustega ohvri ees).⁷⁵ Nimetatud struktuur toetab tõlgendust, et artikli 48 lõige 1 ei ole üks konkreetne protseduuriline detail, vaid osa laiemast menetluslike garantiide paketist, mille eesmärk on tagada vägivallajuhtumite menetlemine viisil, mis ei aseta ohvrile ebaproportsionaalset koormust ega normaliseeri mh vahendusmenetluse survet olukorras, kus võimusuhe ja turvarisk on olemuslikult ebavõrdselt jaotunud.

⁷² Seletuskiri Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni juurde, p-d 251–253.

⁷³ Euroopa Kohtu (suurkoda) arvamus. Istanbuli konventsioon. 6. oktoober 2021, *sine loco*, p 26. – Arvutivõrgus: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62019CV0001%2802%29&qid=1758938433833> (25.03.2026).

⁷⁴ Euroopa Komisjon. Ettepanek nõukogu otsuseks. COM/2016/0109 lõplik – 2016/062 (NLE). – Arvutivõrgus: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016PC0109&qid=1712114660464> (25.03.2026).

⁷⁵ Euroopa Komisjon. COM/2016/0109 lõplik – 2016/062 (NLE).

3.2 GREVIO praktika ja riigiraportid

Istanbuli konventsioonil on oma järelevalveorgan, milleks on naistevastase vägivalla ja perevägivalla vastu võitlemise eksperdirühm GREVIO⁷⁶ (*Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence*).⁷⁷ Lisaks on GREVIO sõltumatu inimõiguste järelevalveorgan, kelle ülesandeks on jälgida Istanbuli konventsiooni rakendamist liikmesriikide poolt.⁷⁸ Eksperdirühm vaatab läbi riikide aruandeid konventsiooni kohaldamise kohta ning osalisriikide institutsioonid annavad soovitusi, kuidas eksperdirühma seisukohti rakendada. Ka Eesti on esitanud oma esimese aruande selle kohta, kuidas riigis Istanbuli konventsiooni rakendatakse.⁷⁹

Käesoleva magistritöö raames on võrreldud Austria, Soome, Portugali, Itaalia ja Eesti kohta tehtud GREVIO hindamisraporteid. Nimetatud riikide valim hõlmab riike Põhja-Euroopast (Soome, Eesti), Kesk-Euroopast (Austria) ja Lõuna-Euroopast (Itaalia, Portugal). Erinevad piirkonnad esindavad erinevaid õiguskultuure, mistõttu võivad need mõjutada vahendusmenetluse kasutamise praktikat ja GREVIO hinnanguid või lähenemist Istanbuli konventsiooni, sealhulgas selle artikli 48 lõike 1, kohaldamisele. Lisaks tagab nimetatud riikide valim, et raportitega saab kaetud laiaulatuslik periood aastatel 2017–2022 (baashindamisraportid), mida täiendavad omakorda aastatel 2024–2025 koostatud temaatilised hindamisaruanded. Eelnev võimaldab jälgida ja hinnata GREVIO praktikat ja seisukohtade formuleerimist pikema ajavahemiku jooksul.

Kõigi viie riigi GREVIO hindamisraportite võrdlus toob esile mitmeid järjepidevaid standardeid ja mustreid, mida GREVIO järgib ka Istanbuli konventsiooni artikli 48 hindamisel. Peamiselt rõhutab GREVIO järjekindlalt, et igasugune alternatiivne vaidluste lahendamine, olgu see formaalses kriminaalmenetluses (nagu Austria ohvri ja kurjategija vaheline

⁷⁶ Eesti esimene aruanne Euroopa Nõukogu konventsiooni naistevastase ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise kohta (Istanbuli konventsioon) sätete rakendamiseks võetud õigusaktide ja muude meetmete kohta. GREVIO/Inf(2021)3. 03.05.2021, *sine loco*. Lk 1 – Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/grevio-inf-2021-3-state-report-estonia/1680a24cd4> (11.03.2026).

⁷⁷ Luht, K., 12.11.2025.

⁷⁸ Euroopa nõukogu, GREVIO. GREVIO alghindamisaruannete vahepealne horisontaalne läbivaatamine (2022). Lk 163. – Arvutivõrgus: <https://edoc.coe.int/en/violence-against-women/11030-mid-term-horizontal-review-of-grevio-baseline-evaluation-reports.html> (11.03.2026).

⁷⁹ Eesti esimene aruanne, 03.05.2021.

vahendus)⁸⁰ või perekonnaõiguslikes menetlustes (nagu Portugali hooldusõigust ja vanemlikke õigusi puudutavad menetlused), peab olema vabatahtlik ega tohi asendada kriminaalõigustmõistmist. Näiteks on GREVIO väljendanud tõsist probleemkohta Austria osas, mille kohaselt Austria alternatiivne vaidluste lahendamise süsteem kriminaalõiguses asendab kriminaalkohtumenetlusi ja süüdimõistvaid otsuseid, selle asemel et neid täiendada. GREVIO hinnangul võib selline praktika varjata lähisuhtevägivalla tegelikku ulatust ja anda edasi sõnumi, et lähisuhtevägivald ei ole piisavalt tõsine kuritegu, mis väärrib kriminaalkaristust.⁸¹ Eelnev on aga vastuolus Istanbuli konventsiooni eesmärkidega, mistõttu on GREVIO nõudnud tungivalt ametiasutustelt erandite kehtestamist alternatiivmeetmete kasutamisele lähisuhtevägivalla juhtumites.⁸² Samuti on GREVIO soovitanud Austria ametiasutustel tagada olukord, kus naistevastase vägivalla juhtumites ei asendaks ohvri ja vägivallatseja vaheline vahendusmenetlus kriminaalõigust.⁸³ GREVIO rõhutas seejuures, et Istanbuli konventsiooni artikli 48 eesmärk on keelata sellised alternatiivsed vaidluste lahendamise menetlused lähisuhtevägivalla juhtumite korral, mis on kohustuslikud ja asendavad võistlevat kohtumenetlust.⁸⁴

Keskse tähtsusega teemat ehk vahendamise vabatahtlikkust on GREVIO märkinud ka oma baashindamisraportis Soome osas, kus GREVIO soovitab ametiasutustel jätkata seaduse muudatustega, mille eesmärk on välistada lähisuhtevägivalla juhtumid vahendusest ja tagada, et sellistes asjades oleks tagatud vabatahtlikkus.⁸⁵ Selgub, et Soome on küll alustanud seadusemuudatustega, kuid 2024. aasta esimene temaatiline hindamisaruanne kinnitab jätkuvaid puudujääke, mille kohaselt GREVIO tuvastas probleeme seoses vahendusmenetluse kasutamisega lähisuhtevägivalla juhtumites kriminaalmenetluse raames. GREVIO rõhutas, et Soome ametiasutused peavad tagama, et kõik õiguskaitseasutuste töötajad oleksid teadlikud, et vahendamine on keelatud korduvate lähisuhtevägivalla juhtumite puhul. Eelnevat seetõttu, et ühes 2019. aastal dokumenteeritud juhtumis leidis justiitsministri asetäitja, et hoolimata korduvatest vägivallajuhtumitest ei viinud politsei läbi vajalikku riskihindamist, ei teavitanud

⁸⁰ Euroopa nõukogu, GREVIO. Austria algolukorra hindamise aruanne. Lk 44, p-d 167-168. – Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/grevio-report-austria-1st-evaluation/1680759619> (12.03.2026).

⁸¹ *Ibidem.*, lk 44, p 168.

⁸² *Ibidem.*, lk 43, p 163.

⁸³ *Ibidem.*, lk 44, p 169.

⁸⁴ *Ibidem.*, lk 43, p 167.

⁸⁵ Euroopa nõukogu, GREVIO. Soome esimene temaatiline hindamisaruanne. 03.12.2024, *sine loco*. Lk 55. – Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/first-thematic-evaluation-report-finland/1680b2ab48> (25.03.2026).

ohvrit olemasolevatest tugiteenustest, ei kaalunud ajutise lähenemiskeelu rakendamist ega teinud koostööd teiste asutustega.⁸⁶

GREVIO lähenemisviisidest tuleneb ka põhimõte, et lähisuhtevägivalla ohvrid ei ole vahendusmenetluses vägivallatsejaga võrdses positsioonis. Siinkohal paistab eriti problemaatilise praktikaga silma Portugal, kus formaalselt kehtestatud erand kohustuslikust vahendusmenetlusest ei toimi praktikas ning ohvreid karistatakse faktiliselt menetlusest hoidumise eest. Portugali GREVIO baashindamisraport avaldati 21. jaanuaril 2019. aastal.⁸⁷ Seejärel koostas GREVIO 27. mail 2025. aastal Portugali osas ka temaatilise hindamisaruande, milles tuvastas Portugalis probleemi seoses kohustusliku vahendusmenetlusega abielulahutuste puhul. GREVIO märkis, et alates esialgse hindamisaruande avaldamisest ei ole Portugalis võetud kasutusele tõhusaid meetmeid tagamaks vägivalla ohvriks langenud naistele seadusega ettenähtud võimalus vabaneda kohustuslikust vahendusmenetlusest abielulahutuste puhul. Kuigi Portugali seadusandlus näeb ette erandi kohustuslikust vahendusmenetlusest lähisuhtevägivalla juhtumites, ei ole see praktikas tõhusalt toiminud peamiselt puuduliku infovahetuse tõttu perekonnapõhiste ja kriminaalõigussüsteemi vahel.⁸⁸

Lisaks tõi GREVIO 2025. aasta temaatiline hindamisaruanne välja ka muid problemaatilisi seaduslikke tingimusi, mille kohaselt hooldusõigust ja vanemlikke õigusi puudutavates menetlustes on mõlemale poolele ette nähtud kohustus osaleda nn vanemate nõupidamisel. Kuigi kohtumise toimumist on võimalik edasi lükata, ei ole sellest võimalik täielikult loobuda ning osalemata jätmise korral võib järgneda rahaline karistus. Kui üks vanem (ka ohver) ei ilmu kohale näiteks turvakaalutlustel või hirmu tõttu, võib kohus istungi edasi lükata ja määrata ajutise hoolduskorra, kusjuures puudumine võib mõjuda sellele vanemale ebasoodsalt ja viia hooldusõiguse (ajutise) kaotuseni. Probleem seisneb selles, et sellistes olukordades ei tehta erandeid ka juhtudel, kus osapoolte vaheline suhe on olnud vägivaldne.⁸⁹ Lisaks selgub GREVIO temaatilisest hindamisaruandest, et teatud kohtunikud julgustavad või vahel isegi

⁸⁶ Euroopa nõukogu, Soome esimene temaatiline hindamisaruanne, lk 46, p 174.

⁸⁷ Euroopa nõukogu, GREVIO. Portugali algolukorra hindamise aruanne. 21.01.2019, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/grevio-reprt-on-portugal/168091f16f> (13.03.2026).

⁸⁸ Euroopa nõukogu, GREVIO. Portugali esimene temaatiline hindamisaruanne. 27.05.2025, *sine loco*. Lk 35, p 127. – Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/first-thematic-evaluation-report-building-trust-by-delivering-support-1680b607c7> (14.03.2026).

⁸⁹ Euroopa nõukogu, Portugali esimene temaatiline hindamisaruanne, lk-d 35-36, p-d 126-128.

kohustavad lahutus- või hooldusõiguse menetluses osalevaid pooli osalema sellisel teraapial, mida pakuvad välised asutused eesmärgiga leida osapooltele vaidluses vahendatud lahendus, püüdes tegelikult osapooli lepitada. GREVIO on seejuures märkinud, et olukorras, kus perekonnakohtutel puudub selge kohustus tuvastada vägivalda ning riskihindamised ei ole piisavalt kättesaadavad, võib praktikas juhtuda, et lähisuhtevägivalla ohvreid suunatakse sellisesse teraapiasse kohtuniku ettepanekul või isegi korraldusel.⁹⁰ Eelneva pinnalt nähtub, et Portugali kehtiv süsteem võib panna lähisuhtevägivalla ohvrid ebavõrdsesse ja ebaturvalisse olukorda, kuna kohustuslik vahendusmenetluses osalemine ei arvesta vägivalla eripäradega.

Kuna Portugalis puuduvad erandid lähisuhtevägivalla juhtumite jaoks, leidis GREVIO, et Portugalis kasutusel olev praktika kujutab endast faktiliselt kohustuslikku vahendusmenetlust lähisuhtevägivalla juhtumites, mis on vastuolus Istanbuli konventsiooni artikliga 48. Sellest ilmnevad GREVIO tungivad soovitusel, mille kohaselt tuleb kaotada ohvrite kohustuslik osalemine muuhulgas vanemlikel kohtumistel ja ülekuulamistel ning tagada kohustuslike vahendusmenetluste keeld lähisuhtevägivalla juhtumites. GREVIO rõhutas, et kuigi lahutuse järel on kokkuleppelised lahendused sageli eelistatavad pikkadele kohtuvaidlustele, ei ole lähisuhtevägivalla ohvrid vahendusmenetluses vägivallatsejaga võrdses positsioonis, mistõttu peaks vahendamist pakkuma alles pärast vägivalla tausta põhjalikku hindamist ja ohvri teadlikku nõusolekut.⁹¹

Osapoolte ebavõrdsele võimusuhtele on GREVIO viidanud ka Eesti hindamisraportis. GREVIO on ühest küljest küll märkinud, et Eesti vahendusmenetluses on ametiasutuste hinnangul ette nähtud mitmeid meetmeid, mis peaksid toetama ohvri teadliku nõusoleku kujunemist, näiteks eraldi kohtumised osapooltega ning ohvriabitöötaja kaasamine. Sellegipoolest on GREVIO juhtinud tähelepanu, et sellistes menetlustes võib suurened hirmutamise ja kättemaksu oht ning ohvrid ei ole sageli vägivallatsejaga võrdses positsioonis, mistõttu on oluline, et menetlust läbiviivad spetsialistid mõistaksid vägivallasuhete võimudünaamikat ja käitumise tausta. Lisaks on tõstatatud probleem, et kohtud kipuvad hooldus- ja suhtlusõiguse vaidlustes eelistama kokkuleppelisi lahendusi ka lähisuhtevägivalla juhtumites. GREVIO rõhutab, et sellistes olukordades takistab osapoolte ebavõrdne võimusuhe

⁹⁰ Euroopa nõukogu, Portugali esimene temaatiline hindamisaruanne, lk 36, p 129.

⁹¹ *Ibidem.*, lk-d 35 ja 36, p-d 127-130.

ausaid läbirääkimisi, mistõttu vajavad ohvrid sageli täiendavat tuge ja kaitset. Olemasolev info viitab GREVIO hinnangul, et selliseid tuge pakkuvaid kaitsemeetmeid ei rakendata järjepidevalt, mistõttu on vajalik jätkuv ametnike koolitamine vägivallajuhtumite eripära mõistmiseks. Seejuures on GREVIO kutsunud Eesti ametiasutusi üles tagama ja tõhusalt rakendama keeldu kohustuslikule vahendusele ka lahutusega seotud menetlustes, soovitades välja töötada juhised ja pakkuda koolitusi, et pereõiguslikke juhtumeid osataks paremini lähisuhtevägivalla esinemise puhul hinnata.⁹²

GREVIO toob pea kõigis raportites olulisena välja aspekti, et ametnikud peavad olema saanud lähisuhtevägivalla valdkonnale omase väljaõppe. Itaalias näitel tuvastas GREVIO, et vaatamata Itaalias välja töötatud vahendusmenetluse läbiviimise positiivsetele külgedele esineb praktikas mitmeid püsivaid probleeme Istanbuli konventsiooni artikli 48 mõistes.⁹³ GREVIO esimene temaatiline hindamisraport tõi esile asjaolu, et poolte nõusoleku kindlakstegemine vahendusmenetluses on jäetud vahendaja otsustada, kes seaduse ja praktika kohaselt ei ole saanud koolitust naistevastase vägivalla valdkonnas.⁹⁴ Samuti on GREVIO juhtinud tähelepanu sellele, et naistevastase vägivalla juhtumites tuleb taastava õiguse kasutamisel olla eriti ettevaatlik. GREVIO rõhutab, et enne selliste menetluste pakkumist tuleb hinnata nende sobivust ja riske, tagada ohvrile selge teave protsessi olemuse ja vabatahtlikkuse kohta ning kontrollida ohvri teadlikku nõusolekut. Samuti peab ohvril olema juurdepääs õigusabile ning vahendajatele tuleb tagada asjakohane erialane väljaõpe.⁹⁵ Samuti on GREVIO hinnangul oluline suurendada kohtunike ja vahendajate teadlikkust võimutasakaalu puudumisest ning ohvrite hirmust võimalike negatiivsete tagajärgede ees, kui nad vahendusest keelduvad.⁹⁶ Sellest järeldub, et GREVIO peab äärmiselt oluliseks ametnike asjakohast väljaõpet Istanbuli konventsiooni artikli 48 kontekstis, kuna ilma piisava pädevuse ja põhjaliku riskihindamiseta ei pruugi vahendusmenetlus tagada ohvrile vajalikku turvalisust ega olla sobiv.

⁹² Euroopa nõukogu, Eesti algolukorra hindamise aruanne, lk-d 52 ja 53, p-d 197-201.

⁹³ Euroopa nõukogu, GREVIO. Itaalia algolukorra hindamise aruanne. 13.01.2020, *sine loco*. Lk-d 6-8. – Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/grevio-report-italy-first-baseline-evaluation/168099724e> (14.03.2026).

⁹⁴ Euroopa nõukogu, GREVIO. Itaalia esimene temaatiline hindamisaruanne. 02.12.2025, *sine loco*. Lk 10. – Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/first-thematic-evaluation-report-building-trust-by-delivering-support-/4880299441> (15.03.2026).

⁹⁵ Euroopa nõukogu, Itaalia esimene temaatiline hindamisaruanne, lk-d 5 ja 45, p 115.

⁹⁶ Euroopa nõukogu, Portugali esimene temaatiline hindamisaruanne, lk-d 35 ja 36, p-d 127-130.

GREVIO seisukohtadest kujuneb välja seegi, et laialdane vahendusmenetluste rakendamine ei taga tegelikkuses oma eesmärgi ning tekitab vastupidiselt olukorra, kus kriminaalmenetlus lõpetatakse ja isik jääb karistamata. Näiteks Soome osas on GREVIO rõhutanud vajadust vältida olukordi, kus vahendus viib kriminaalmenetluse enneaegse lõpetamise või ebapiisavate tõendite kogumiseni.⁹⁷ Kokkuvõtvalt kinnitas GREVIO 2024. aasta temaatiline hindamisaruanne jätkuvaid puudujääke Soome vahendusmenetluste läbiviimises, viidates vajadusele vähendada vahendusmenetluse tõttu lõpetatud juhtumite arvu. GREVIO juhtis tähelepanu, et kui vahendusmenetlus lähisuhtevägivalla juhtumites viib sageli kriminaalmenetluse lõpetamiseni, siis tekitab see karistamatuse olukorra.⁹⁸ Austria osas on GREVIO tuvastanud, et alternatiivmeetmeid kohaldatakse lähisuhtevägivalla juhtumites ulatuslikult, kusjuures ainuüksi ohvri ja kurjategija vahelist vahendusmenetlust kasutatakse ligikaudu 1500 lähisuhtevägivalla juhtumise aastas, mis on võrdlemisi kõrge number.⁹⁹ Seega saab GREVIO seisukohtadest järeldada, et vahendusmenetluse liigne kasutamine võib viia kriminaalmenetluste enneaegse lõpetamiseni ja karistamatuse tekkimiseni olukordades, kus vahendusmenetlus tegelikkuses ei ole sobilik meede. Eelneva tulemusel on ohustatud ka ohvrite kaitse ja usaldus õigussüsteemi vastu.

⁹⁷ Euroopa nõukogu, Soome esimene temaatiline hindamisaruanne, lk 55.

⁹⁸ GREVIO. Violence against women in Finland: progress made in all fields, but need to improve training of professionals and address digital forms of violence. 03.12.2024, Strasbourg. – Arvutivõrgus: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/-/grevio-publishes-its-first-thematic-report-on-finland> (17.03.2026).

⁹⁹ Euroopa nõukogu, Austria algolukorra hindamise aruanne, lk 44, p 164.

4. EMPIIRILINE UURIMUS JA UURIMUSE TULEMUSED

4.1 Uurimismetoodika ja eesmärgid

Käesoleva magistritöö empiirilise uurimuse osa põhineb kvalitatiivsel¹⁰⁰ uurimismeetodil, mille raames viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud praktikutega, kes puutuvad oma igapäevatöös vahetult kokku lähisuhtevägivalla juhtumite menetlemise ja vahendusmenetluse rakendamisega. Kvalitatiivse meetodi valik on põhjendatud uurimuse iseloomuga, kuivõrd vahendusmenetluse rakendamine lähisuhtevägivalla juhtumites seisneb peamiselt praktilistes juhtumites, mille kohta puudub ulatuslik statistika ning mille toimimist mõjutavad arvukad kontekstitundlikud tegurid – ohvri emotsionaalne seisund, võimudünaamika, institutsionaalsed tavad ja praktikute individuaalne kaalutusõigus. Poolstruktureeritud intervjuu formaat tagas, et kõik olulised teemad said kaetud, kuid võimaldas samal ajal intervjuueeritavatel tuua esile ka selliseid probleemkohti ja kogemusi, mida töö autor ei osanud ette näha.

Uurimuse eesmärk oli kaardistada vahendusmenetluse tegelik toimimine lähisuhtevägivalla juhtumites Eesti õiguspraktikas alates juhtumi saabumisest kuni kokkuleppe täitmise jälgimiseni ning tuvastada peamised probleemkohad, ohutegurid ja võimalikud arengusuunad. Seejuures keskenduti uurimuse läbiviimisel ka käesoleva magistritöö uurimisküsimusele – millises ulatuses on vahendusmenetluse kohaldamine lähisuhtevägivalla kriminaalasjades kooskõlas Istanbuli konventsiooni artiklist 48 tuleneva keeluga ning kuidas peaks Eesti seadusandja vahendusmenetluse regulatsiooni reformima, et tagada kannatanute õiguste kaitse kooskõlas rahvusvaheliste standarditega. Lisaks aitasid intervjuud paremini mõista magistritöö teoreetilist tausta Eesti kontekstis ning tõid esile ka vahendusmenetluses esinevad tänased kitsaskohad. Intervjuud võimaldasid saada ülevaate erinevate praktikute seisukohtadest ning arusaamadest nii uurimisteema kui ka lähisuhtevägivalla menetlemise tänase kvaliteedi ja võimalike tulevikusuundade kohta Eestis.

Uurimismetoodikana kasutati poolstruktureeritud intervjuud, mis põhineb eelnevalt koostatud küsimuskaval. Sellegipoolest on poolstruktureeritud intervjuu läbiviimine paindlik ja

¹⁰⁰ Kalmus, V., Masso, A., jt. Tartu Ülikool 2014. – Arvutivõrgus: <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys/> (29.04.2026).

küsimuste järjekorda saab vastavalt vestluse kulgemisele muuta ning intervjuuerija võib esitada täpsustavaid lisaküsimusi arvestades intervjueeritava vastuseid ja intervjuu kulgu.¹⁰¹ Kuivõrd poolstruktureeritud intervjuu võimaldab ühelt poolt tagada teemade süsteemse käsitlemise ning teiselt poolt anda intervjueeritavatele piisava vabaduse oma kogemuste ja hinnangute jagamiseks, oli nimetatud metoodika käesoleva uurimuse läbiviimisel parim uurimismeetod tervikliku ülevaate saamiseks lähisuhtevägivalla juhtumite praktilisest käsitlemisest Eestis. Intervjuude läbiviimiseks koostati 12-st põhiküsimusest koosnev intervjuukava, mis hõlmas vahendusmenetluse kulgu, sobivuse hindamist, vabatahtlikkuse tagamist, ohvri turvariskide haldamist, võimutasakaalu arvestamist, kokkulepete sisu ja täitmise järelevalvet, vahendusmenetluse eeliseid ning ohukohti, asutustevahelist koostööd, spetsialistide koolitamist ning õiguslikke ja korralduslikke takistusi. Iga põhiküsimuse juurde kuulusid ka alaküsimused, mis võimaldasid teemade süvitsi käsitlemist ning tagasid, et eri aspektid, nagu näiteks automaatsed välistajad, peresisene surve, tõendamise keerukused ja eskalatsiooniteed, ei jääks katmata. Terviklik intervjuukava on nähtav käesoleva magistritöö lisas (vt lisa 1).

4.2 Valimi kirjeldus ja uurimisküsimused

Uuringus osalenud eksperdid valiti soovitude alusel, kasutades peamiselt magistritöö juhendaja kaudu saadud kontakte. Valimi koostamisel lähtuti eesmärgist kaasata erinevate valdkondade praktikuid nii prokuratuurist, politsei- ja piirivalveametist kui ka ohvriabi- ja tugikeskustest. Seejuures lähtuti ka eesmärgipärase valimi põhimõttest, mille kohaselt intervjueeritavad valiti nende otsese kogemuse ja rolli alusel lähisuhtevägivalla juhtumite menetlemisel ning vahendusmenetluse rakendamisel. Intervjueeritavate valim katab Tallinna/Harjumaa piirkonna (neli intervjueeritavat), Lõuna-Eesti/Tartu piirkonna (üks intervjueeritav), Lääne-Eesti/Pärnu ja Saaremaa (üks intervjueeritav) ja Kirde-Eesti/Virumaa piirkonna (üks intervjueeritav).

Intervjuukutsete edastamiseks kasutati iga intervjueeritava puhul e-posti, mille kaudu saadetud kirjades selgitati magistritöö sisu, uurimuse eesmärki, intervjuuküsimuste sisu ja intervjuutulemuste kasutusviisi. Uurimuse valim koosnes kuuest intervjuust, mis hõlmasid kokku seitset spetsialisti erinevatest asutustest ja piirkondadest, tagades mitmekülgse vaate

¹⁰¹ Lepik, K., Harro-Loit, H., jt. Tartu Ülikool 2014, täiendatud ja parandatud 2025. – Arvutivõrgus: <https://samm.ut.ee/intervjuu/> (20.04.2026).

vahendusmenetluse praktikale. Kokku viidi läbi üks grüpiintervjuu ja ülejäänud intervjuud olid individuaalsed. Mõned kavandatud intervjuud jäid ära ajapuuduse ning töö autori ja spetsialistide ajagraafikute erinevuse tõttu.

Kõik individuaalsed intervjuud viidi läbi veebi vahendusel *Teams* keskkonnas. Gruppiintervjuu toimus Ida-Harju politseijaoskonnas ehk intervjuueeritavate tööruumides. Intervjuude kestuseks planeeriti üldjuhul 1 tund, mis vastas ka tegelikele intervjuude pikkusele – kõikide intervjuude kestus jäi vahemikku 50 minutit kuni üks tund. Kõik intervjuud viis läbi töö autor isiklikult, kes intervjuu alguses selgitas igale intervjuueeritavale uurimuse eesmärgi, magistratöö teemat, asjaolu, et intervjuu helisalvestatakse ning helisalvestamise põhjust. Intervjuude vältel kohandas töö autor küsimusi vastavalt intervjuueeritavate taustale ja pädevusele.

Pärast intervjuude läbiviimist alustas töö autor salvestatud intervjuude süstemaatilist sisuanalüüsi, mille tarbeks kuulati läbi kõik helisalvestised ning samadest helisalvestitest koostas töö autor ka transkriptsioonid. Seejärel analüüsis töö autor kogutud materjali ja koondas tulemused, sõnastades üldistatult intervjuueeritavate seisukohad käsitletud teemade kohta, milleks olid lähisuhtevägivalla olemus, vahendusmenetluse sobivus, osapoolte võrdsus, nõusoleku andmise vabatahtlikkus, vahendusmenetluse probleemkohad ning võimalikud muudatused ja ettepanekud tulevikuks. Teatud intervjuueeritavate tsitaadid jättis töö autor töösse illustreerimaks konkreetseid väiteid ja spetsialistide konkreetseid seisukohti. Kõik alljärgnevalt esitatud järeldused ja seisukohad põhinevad kogutud andmetel ning on kokkuvõtlikult üldistatud.

4.3 Uurimistulemuste analüüs

Intervjuude analüüsimisel ilmnasid mitmed läbivad teemad ja mustrid, mis iseloomustavad vahendusmenetluse praktilist toimimist lähisuhtevägivalla juhtumites Eestis. Järgnevalt esitatakse tulemused teemaplokkide kaupa, tuginedes intervjuueeritavate selgitustele. Ühelt poolt tunnustavad kõik praktikud vahendusmenetluse potentsiaali, tuues esile selle kiiruse, kannatanule suurema otsustusõiguse andmise ning seotuse taastava õiguse põhimõtetega. Teisalt ilmnevad aga mitmed tõsised ja süsteemsed kitsaskohad, mis seavad kahtluse alla

menetluse tegeliku sobivuse just lähisuhtevägivalla juhtumite käsitlemisel. Osade praktikute hinnangul on vahendusmenetluse rakendamine praktikas ohvri seisukohast küsitav ning võib kaasa tuua taasohvristamise riski. Eelnev toob esile vahendusmenetluse rakendamisega seotud põhimõttelise dilemma – kuidas rakendada taastava õiguse meetodeid olukorras, kus osapoolte võrdsus ja vabatahtlikkus ei pruugi olla tegelikult tagatud.

Intervjuude pinnalt esile kerkinud peamised probleemvaldkonnad on järgmised: 1) vabatahtliku ja teadliku nõusoleku tegelik tagamine traumeeritud ohvrite puhul, mis on ühtlasi Istanbuli konventsiooni artikli 48 keskne nõue; 2) võimutasakaalu puudumine, mis mõjutab nii nõusoleku andmist, vahendusprotsessis osalemist kui ka kokkuleppe sisu; 3) teatud praktikutele pakutavate koolituste ebapiisavus, eriti vahendajate ja uurijate tasandil; 4) järelevalve piiratus ja formaalsed kokkuleppetingimused; 5) asutuste vaheline koordineerimine ja ühtsete standardite puudumine.

Nimetatud probleemkohad osutavad vajadusele, et Eesti seadusandja reformiks vahendusmenetluse regulatsiooni lähisuhtevägivalla juhtumites, tagamaks praktilistes olukordades parema kooskõla Istanbuli konventsiooni artikli 48 lõikest 1 tulenevate nõuetega. Konkreetselt viitavad empiirilise uurimuse tulemused järgnevatele vajadusele: 1) kehtestada selged seadusandlikud kriteeriumid vahendusmenetluse kohaldamiseks ja välistamiseks lähisuhtevägivalla juhtumites; 2) reguleerida nõusoleku andmise protsessi, sealhulgas kehtestada minimaalne otsustamisaeg ja nõue professionaalse nõustamise eelnevaks läbimiseks; 3) tagada tugiisiku õigus osaleda vahendusmenetluses suurendamaks ohvri turvatunnet; 4) tugevdada vahendajate koolitust ohvripsühholoogia ja vägivalla dünaamika valdkonnas; 5) luua tõhusam järelevalvesüsteem kokkulepete täitmise kontrollimiseks. Sellised süsteemsed muudatused aitaksid kaasa sellele, et vahendusmenetlus täidaks paremini oma eesmärgi – toetaks kannatanut, parandaks nõusoleku andmise vabatahtlikkust ning ei kujuneks samal ajal täiendavaks ohuks ohvri turvalisusele.

4.3.1 Vahendusmenetluse kulg ja protsessi etapid

Intervjuude pinnalt avaldus, et vahendusmenetluse protsess lähisuhtevägivalla juhtumites kulgeb mitme asutuse ja spetsialisti koostöös, kusjuures iga osapool täidab erinevat rolli. Protsessi alguspunktis on tavaliselt politsei- ja piirivalveametnikud, kuivõrd protsess saab alguse kas kannatanu pöördumisest häirekeskusesse või politsei väljakutsest sündmuskohale. Uuriija viib esmalt läbi vajalikud ülekuulamised ja menetlustoimingud ning selgitab kannatanule tema õigusi, sealhulgas vahendusmenetluse võimalust. Üks intervjuueeritavatest uurijatest kirjeldas, et kannatanule selgitatakse vahendusmenetlust juba ülekuulamise käigus, kusjuures nõusoleku lehel on vahendusmenetluse olemus kirjas nii eesti kui ka vene keeles. Teine intervjuueeritud uurija tõi välja, et praktika on ajas muutunud. Kui varem küsiti vahendusmenetluse nõusolekut peaaegu iga juhtumi puhul, siis tänaseks on selline lähenemine taandunud. Kuigi lõpliku otsuse teeb prokurör, kellel on samuti võimalus osapooltega suhelda, kujundavad uurijad juba menetluse varases etapis oma seisukoha, lähtudes nii isiklikust professionaalsest hinnangust kui ka juhtumi taustainfost. Selle põhjal otsustatakse, kas konkreetse juhtumi puhul on üldse põhjendatud kaaluda vahendusmenetluse võimalust ja küsida vastavat nõusolekut. Läbivalt märkisid kõik intervjuueeritavad, et viimasel aastal on vahendusmenetluste arv märgatavalt kahanenud. Üks prokuröridest tõi võimaliku põhjusena välja asjaolu, et osapooled on juba vahepeal ära leppinud, mistõttu olenemata vahendusmenetluse nõusolekute olemasolust nähakse, et vahendusmenetlus ei tagaks oma eesmärki ning pole piisavalt aktuaalne lahendamise viis. Sama intervjuueeritav sõnas ise: „/.../, on nõusolekud olemas, aga kui mina helistan juba, siis kannatanu on see, kes ütleb, me oleme juba kõik ära leppinud, meil ei ole millestki rääkida ja mina saan aru, et lihtsalt sellepärast, et saata vahendusse, et oleks vahendus nagu menetlus rakendatud, et see ei ole õige, /.../, sellel aastal ma olen saatnud, vot nelja kuu jooksul olen saatnud ainult kaks. Seda on vähe ausalt öeldes, võrreldes eelmise aastaga, kui mul korraga oli lausa kaheksa või üheksa vahendusmenetlust.“

Prokurörid rõhutasid, et esmane sobivushinnang on küll uurija teha, kuid lõpliku otsuse vahendusmenetluse suunamise kohta teeb alati prokurör. Üks prokurör selgitas, et kui toimik jõuab prokuratuuri, töötab prokurör materjali läbi ja vajadusel suhtleb kannatanuga täiendavalt kas telefoni teel või kohapealsetel kohtumistel, ning veendub, et kannatanu on vahendusmenetluse olemusest ja oma õigustest päriselt aru saanud. Samas oli mitmeid

prokuröre, kes selgitasid intervjuu käigus, et nemad telefonikõnede tegemist ei eelista, mistõttu korraldavad alati ohvri ja vägivallatsejaga kohapealseid kohtumisi. Eelnev oli nende hinnangul vajalik, et prokuröril päriselt tekiks ülevaade ja arusaam inimese mõtetest ja vahetutest soovidest. Seejuures esines ka üks prokurör, kes möönis, et vahel ta eraldi kannatanu ega kahtlustatavaga ei suhtlegi, vaid tugineb juba toimikus olevale nõusolekule.

Kokkulepete täitmise periood on seadusest tulenevalt kuni kuus kuud, mille jooksul vahendaja jälgib tingimuste täitmist. Perioodi lõpus koostab vahendaja aruande ja teavitab prokuratuuri, kas tingimused on täidetud või mitte. Üks prokuröridest tõi esile, et prokuratuur hoiab vahendusmenetluse perioodi jooksul juhtumi tähelepanu all, ning kui lõpparuannet õigeaegselt ei laeku, küsib vajadusel ise vahendajalt infot. Samuti tõi üks intervjuueeritavatest prokuröridest välja, et ta on kunagi märganud vahenduskokkuleppes tingimust, mis oli tema jaoks põhjendamatu. Eelnevast tulenevalt tegi ta vahendajale järelpärimise ja nõudis täiendavaid selgitusi. Teised prokurörid enda praktikas selliseid olukordi ei mäletanud.

Vahendusmenetluse protsessi vaatest tõusatus intervjuude käigus aktuaalse teemana ka terminoloogiline aspekt. Nimelt muudeti 2023. aastal terminoloogiat, mille käigus asendati varasem „lepitusmenetlus“ mõistega „vahendusmenetlus“. Intervjuudest ilmnes, et kohati on see muudatus tekitanud praktikas segadust. Mitmed intervjuueeritavad tõid välja, et kannatanud ja kahtlustatavad said varasemast „lepituse“ mõistest palju paremini aru, samas kui „vahendus“ terminina tekitab arusaamatusi ja lisaküsimusi. Politsei- ja piirivalveameti uurijad tõid välja, et nad kasutavad praktikas sageli endiselt lepituse terminit, kuna see on kannatanute jaoks arusaadavam. Ohvriabi ja tugikeskuse praktik ning mõned prokurörid nentisid aga vastupidist. Nende hinnangul on kannatanute jaoks „vahendus“ isegi parem termin kui „lepitus“, kuna viimane tekitab tunnet, nagu hakataks osapooli sundlepitama. Lisaks toodi välja, et vahendus on terminina tegelikult parem, kuna praktikas võib juhtuda, et osapooled on juba ammu omavahel ära leppinud, mistõttu nad ei mõista, miks neid uuesti veel mingisugusesse „lepitusse“ saadetakse.

4.3.2 Vahendusmenetluse sobivus ja välistajad

Intervjuudest lähisuhtevägivallaga töötavate spetsialistidega avaldus selgelt ja üksmeelselt, et vahendusmenetlus sobib eelkõige esmakordsetele, kergemate vigastustega lähisuhtevägivalla juhtumitele, kus puudub pikaajaline süstemaatiline vägivald. Üks Tallinna prokuröridest sõnastas tüüpilise vahendusmenetluseks sobiva juhtumi tunnused: tegemist on esmakordse vägivallajuhtumiga, see on kerge, mõlemad osapooled plaanivad kokku jääda, kannatanu on väljendanud nn „entusiastlikku nõusolekut“ ja kahtlustatav tunnistab selgelt oma süüd ning on motiveeritud oma käitumist muutma. Uurijad lisasid, et vahendusmenetlus võib hästi toimida ka kahepoolse vägivalla puhul, kui see ei ole jõudnud raskete vigastusteni, samuti nooremate paaride puhul, kus toimepanija on ise šokeeritud oma tegude üle ega mõista isegi, kuidas üldse sellise teo toime panna sai.

Peamiste välistajatena toodi välja mitmeid asjaolusid. Pea igas intervjuus märgiti esimese vahendusmenetluse välistajana pikaajalist süstemaatilist vägivalda, ja seda isegi juhul, kui see jõuab menetlusorganiteni alles esmakordselt. Üks prokuröridest selgitas seda intervjuus järgnevalt: *„Isegi siis, kui kahtlustatav on varem karistamata, sest me pole sellest varem teada saanud, siis kui nüüd kannatanu tuleb ja räägib, et esimene juhtum oli 10 aastat tagasi /.../, siis selliseid juhtumeid me kindlasti vahendusmenetluses ei lahenda.“* Teise välistajana toodi mitmetes intervjuudes välja olukord, kus võimutasakaal on ilmselgelt kaldu – kahtlustatav domineerib kannatanut sedavõrd, et vabatahtliku ja võrdse kokkuleppe sõlmimine on ebarealistlik. Kolmandana toodi esile rasked vigastused, ehk kui kannatanu on raskelt vigastatud, viitab see tõsisemale probleemile, mida vahendusmenetlus ei suuda lahendada. Samuti märgiti mitmes intervjuus, et kui isik on juba varem karistatud lähisuhtevägivalla toimepaneku eest, siis vahendusmenetlust üldjuhul ei rakendata. Siinkohal tõi lõunapiirkonna prokurör välja ka olulise sisulise eristuse, mille kohaselt situatsioonivägivalla puhul, kus puudub süstemaatilisus, on vahendusmenetlus asjakohane lahendus, kuid süstemaatilise vägivalla puhul mitte. Samas nentis ta, et piirijuhtumeid tuleb ette, kus sobivuse üle otsustatakse kaasuspõhiselt. Tugikeskuse praktik oli vahendusmenetluse sobivuse suhtes lähisuhtevägivalla juhtumites kõige kriitilisem, öeldes otsesõnu: *„Lähisuhtevägivalla puhul ei toimi see menetlus.“* Ta põhjendas seda sellega, et jõupositsioonid on alati erinevad, üks pool on vaimselt allutatud ning juba vägivallatsejaga ühes ruumis olemine või tema nägemine ei loo tingimusi, kus ohver saaks oma õiguste eest seista. Siiski tunnistas ta, et muude juhtumite puhul – näiteks

situatsiooniline vägivald või lahkuminek ilma süstemaatilise vägivallata – võib vahendusmenetlus olla asjakohane. Sellest järeldeb, et üldised aluspõhimõtted on valdavalt praktikutel sarnased ning peamiselt tegutsetakse sarnaste veendumuste pinnalt. Sellegipoolest esineb juhtumeid, kus vahendusmenetlus ei taga oma eesmärki ning spetsialisti hinnang kannatanu seisundile ja arusaamisele ei osutu läbinisti õigeks.

4.3.3 Vabatahtlikkus ja informeeritud nõusoleku andmine

Vabatahtlikkuse ja informeeritud nõusoleku teema osutus intervjuudes üheks kõige problemaatilisemaks. Nimetatud teema haakub otseselt ka käesoleva töö uurimisküsimuse esimese poolega, mille kohaselt soovib töö autor teada, millises ulatuses on vahendusmenetluse kohaldamine lähisuhtevägivalla juhtumites kooskõlas Istanbuli konventsiooni artikli 48 lõikest 1 tuleneva keeluga. Intervjuudest avaldus, et formaalselt on vabatahtlikkuse eeldus alati täidetud, kuna kannatanule selgitatakse tema õigusi, ta paneb nõusolekule ise allkirja ja kedagi selleks otseselt ei sunnita. Samas tõstatasid mitmed intervjuueeritavad tõsisemaid kahtlusi selles, kas formaalne nõusolek peegeldab tegelikku vaba tahet. Tugikeskuse spetsialist tõi välja praktikas esineva probleemkoha, mis seondub menetluse kiireloomulisusega: *„Kas te olete vabatahtlikult nõus? Muidugi, /.../ ta ütleb, et ta on vabatahtlik, aga tegelikult ei ole. Sest vaba tahe ei ole see, et ma pean otsustama igas asjas kiiresti.“* Seejuures kirjeldas sama intervjuueeritav, et traumeeritud inimene, kes tuleb kontrollivast suhtest, ei suuda kõrge stressitaseme juures teha informeeritud otsuseid: *„Ta on nii blokeeritud, ta on nii traumeeritud, ta tõesti ei saagi aru, mitte et ta oleks loll või rumal. Aga ta ei saa aru, sest tal on kogu aeg stressitase nii kõrge.“* Seega annavad tugikeskuse kogemuse põhjal ohvrid nõusoleku sageli kergekäeliselt, sest nad on harjunud, et neile öeldakse ette, mida tegema peab. Tugikeskuse spetsialist lisas, et tegu on *„hästi manipuleeritud, pool hirmu meetodil läbi viidud vaba tahteavaldusega“*.

Üks prokuröridest kirjeldas ka käesoleva aasta algusest pärit ebaõnnestunud juhtumit, kus kannatanu oli uurijate juures andnud nõusoleku vahendusmenetluse läbiviimiseks. Lisaks oli prokurör kannatanuga korduvalt telefoni teel suhelnud ning esmapilgul jäi mulje, et kannatanu soovib menetluses osaleda siiralt ja vabatahtlikult. Intervjuueeritav selgitas seda juhtumit järgnevalt: *„ /.../ ma ütlesin talle, helistame veel korra, ta kinnitas mulle /.../ et ta soovib jätkuvalt vahendust, et mees on muutunud oma käitumist, et hoolib ja nii edasi ja ma saatsin*

vahendusse. Vahendus läbi ei läinud, kuna nad kolisid teise piirkonda ja teises piirkonnas tuli kohe järjest kaks kriminaalasja. /.../ See on ainuke juhtum, kus oli niimoodi, et mulle tundus, et seesama kahtlustatav võis kannatanut kuidagi mõjutada, /.../ vähemalt kannatanu selgitustest ma sain aru, et ta (kahtlustatav) mõjutas just oma lubadustega /.../.“ Samas märkis intervjuueritav, et kuna ta suhtleb kannatanutega korduvalt, peab ta üldjuhul nende antud nõusolekuid vabatahtlikeks. Teisest küljest viitab eelnev näide praktikast, et ka mitmekordne suhtlus telefonikõnede kaudu ei pruugi anda ametnikule piisavalt terviklikku ülevaadet kannatanu tegelikust vaimsest seisundist ega võimalikust mõjutatusest nõusoleku andmisel.

Lisaks tõi ka üks prokuröridest välja, et nõusoleku andmise hetk võib olla liiga varane, kuivõrd kannatanu kuulatakse üle üsna peatselt pärast ohvristumist, mil ta on emotsionaalses stressis ega pruugi kõigest aru saada. Üks Tallinna prokuröridest rõhutas enda intervjuus, et nõusolekuid ei tohiks võtta sündmuskohal või mõned päevad peale sündmuse toimumist, kui emotsionaalne pinge on maksimaalne ja vägivaldne inimene võib viibida ohvriga samas kohas või isegi samas ruumis. Samas tunnistas ta, et süsteemne kontroll sellise praktika vältimiseks puudub, kuivõrd pole teada, kas patrullpolitseinikele on kuskil sise-eeskirjas selgelt ette nähtud, et sellist küsimust ei tohiks sündmuskohal tõstatada. Samas nentisid intervjueritud eriuurijad, et nemad tõstatavad vahendusmenetluse võimalusele nõusoleku andmise küsimuse alati alles ülekuulamisel. Sellegipoolest nentisid ka eriuurijad, et kuna toimik tuleb prokuratuuri saata 30-ne päeva jooksul, toimuvad ohvri ja kahtlustatava ülekuulamised lühikese ajavahemiku jooksul, tihti vaid mõned päevad peale sündmuse toimumist. Eriuurijad lisasid, et nemad selgitavad kannatanule vahendusmenetluse olemust ja nõusolek antakse vabatahtlikult, kuid möönsid, et kinnipidamisasutuses viibivad kahtlustatavad ongi nõ „kõigega nõus“ ja annavad kergelt mistahes nõusolekuid. Praktikast tõi nad isegi näiteid olukordadest, kus kinnipidamisasutuses antakse nõusolek, kuid hiljem on osapooled kadunud ega ilmu enam kohale.

Eesti vahendusmenetluse protsessi mitmetasandiline kontrollsüsteem – uurija, prokurör, vahendaja – peaks teoreetiliselt tagama, et nõusolek on tegelik ja vabatahtlikult antud. Intervjuude pinnalt aga selgub, et tegelikkuses see paraku nii pole. Intervjuudest selgus, et ka prokurörid kasutavad praktikas erinevaid siseveendumuslikke viise nõusolekute kontrollimiseks või vastupidiselt pelgalt toimiku pinnalt otsuse tegemiseks. Üks prokuröridest

tõi siinkohal esile, et tema kontrollib toimiku põhjal, kas kannatanu on oma nõusoleku andnud, ning vaid vajadusel võtab kannatanuga ise ühendust. Ta kirjeldas vajadust ühendust võtta kui prokuröri sisemist veendumust, rõhutades, et lõpliku otsuse teeb siiski prokurör enda kaalutlusõiguse ja kogemuse pinnalt. Samas tunnistas ta, et prokurör näeb „*hästi palju pabereid*“, kuid see, mis uurija ja kannatanu vahel tegelikult toimus, jääbki „*mustaks kastiks*“. Siinkohal olid mitmed prokurörid teisel seisukohal, märkides, et nemad kohtuvad alati nii kannatanu kui ka kahtlustatavaga ja leidsid, et sellist praktikat peaks oma töös rakendama iga lähisuhtevägivalla juhtumitega tegelev prokurör. Seega saab järeldada, et vahendusmenetluse kohaldamine lähisuhtevägivalla juhtumites on teoreetiliselt ja seadusliku sõnastuse kohaselt küll kooskõlas Istanbuli konventsiooni artikli 48 lõikest 1 tuleneva keeluga, kuid praktikas ei ole Istanbuli konventsiooni artiklist 48 tuleneva keeld alati täidetud.

4.3.4 Ohvri turvalisus ja turvariskide haldamine vahendusmenetluses

Ohvri turvariskide teema avaldus intervjuudes mitmel tasandil. Prokurörid tunnistasid, et nende roll turvariskide hindamisel vahendusmenetluse kontekstis on piiratud, kuna nad ei osale vahendusprotsessis. Peamine koormus turvalisuse tagamisel lasub vahendajal. Samas rõhutati, et prokurör kontrollib kohtumenetlusse minevate asjade puhul alati kannatanu majanduslike riskide, vaimse tervise ja teenustele juurdepääsu olukorda. Uurijad selgitasid, et nende hinnangul vahendusmenetlus iseenesest täiendavaid turvariske ei loo, kuna vahendusmenetluse puhul elavad osapooled koos. Tugikeskuse praktik kirjeldas aga märkimisväärselt teistsuguseid juhtumeid, kus pärast esimest vahenduskohtumist hakkab vägivallatseja poolt tulema nn „survestavaid kirju“ ja hirmutamisi. Intervjueeritav kirjeldas, et tugikeskuse töötajad ootavad kannatanute turvalisuse kaalutlustel kannatanuid vahendaja ukse taga, kannatanuid on mõnel juhul viidud vahenduskohtumise järel EMO-sse ning vägivallatsejad teavad mingil põhjusel isegi vahendaja juures käimise kellaaegu. Sama intervjueeritava praktiliste näidete pinnal on vahendusmenetlus lähisuhtevägivalla juhtumites alati olnud „taasohvristav“ ning tekitanud olukorra, kus kannatanu, kes on tugiteenuste toel hakanud taastuma, langeb pärast vahenduskohtumist „*vahest isegi hullemasse olukorda, kui ta meie juurde saabudes on*“.

Eraldi probleemina tõstatus ohvrite vähene teadlikkus oma õigustest ja tugiteenustest. Tugikeskuse spetsialist kinnitas, et reeglina ohvrid tugiteenustest ei tea. Intervjueeritav tõi

seejuures välja, et tegelikkuses peaks politsei neid suunama ja ta möönis, et ilmselt politsei suunabki, kuid emotsionaalses šokiseisundis ei jää kannatanule kogu info meelde. Tallinna prokurör tõi välja, et formaalselt kannatanule õigused küll selgitatakse, lisaks on kannatanu õigused protokollil kirjas, kuid sisulist arusaamist see alati ei taga. Problemaatiline on ka asjaolu, et inimese mõtted ja reaalne arusaam jäävad välisele maailmale kättesaamatuks, mistõttu alati polegi võimalik kindlaks teha, kas kannatanu pelgalt kinnitab enda õigustest arusaamist või ka tegelikult ja faktiliselt menetluse sisust ja enda õigustest aru saab.

4.3.5 Võimutasakaal ja osapoolte võrdsus vahendusmenetluses

Võimutasakaalu ja osapoolte võrdsuse teemadel tunnistasid kõik intervjuueeritavad, et võimutasakaalu puudumine on lähisuhtevägivalla juhtumite puhul keskne probleem. Prokurörid rõhutasid, et enne vahendusmenetlusse suunamist hinnatakse võimudünaamikat ning ilmselge tasakaalutuse korral vahendusmenetlust ei kasutata. Praktikas kasutatavate kaitsemeetmetena toodi välja individuaalsed kohtumised, kus kannatanuga kohtutakse teisest osapooltest eraldi, kontrollides seeläbi nõusoleku siirust ja võimaldades avatumat vestlust. Intervjuude käigus selgus, et vajadusel on võimalik korraldada ka videokohtumisi või kasutada kannatanule helistamist, kuid ka sel juhul pole võimalik lõplikult tagada, et kahtlustatav kuskil kannatanu läheduses ei viibi. Üks intervjuueeritud prokuröridest tõi esile, et kannatanu turvatunnet aitab suurendada ka see, kui rõhutatakse menetluse konfidentsiaalsust ning selgitatakse, kuidas ohvri poolt jagatud teavet kaitstakse.

Tugikeskuse spetsialist tõi esile praktilise kirjelduse võimu tasakaalutusest vahendusprotsessis. Nimelt kirjeldas intervjuueeritav, kuidas vahenduskokkulepete sisu kujunemisel domineerib vägivallatseja pool: „*Mees suudab /.../ enda vajadusi peale suruda /.../, teisel poolel on eesmärk ainult, et lõpeks see jama ükskord ära. Ja sellepärast ta (ohver) on nõus asjadega, millega ta muidu nõus poleks.*“ Lisaks selgitas sama intervjuueeritav, et vägivallatsejast meesterahvad on vahenduskohtumistel „väga väarikad“, suutes seejuures tugevalt argumenteerida ja ennast nn „heast küljest näidata“, samas kui naine ei julgegi kohtumistel midagi öelda ega hakka teist poolt „mustama“. Intervjuueeritav kinnitas, et tema praktikas ei ole ette tulnud lähisuhtevägivalla juhtumeid, kus osapoolte võrdsus oleks tasakaalus. Ta märkis enda intervjuus: „*Sellised pered meie juurde lihtsalt ei satu.*“

4.3.6 Vahenduskokkulepete sisu

Vahenduskokkuleppe sisu osas ilmnes intervjuudest, et kokkulepete sisu on küllaltki sarnane ja sageli piirdub miinimumstandardiga. Kõige tavalisem kokkulepe on kohustus hoiduda vägivallast ja käituda viisakalt – tingimus, mille puhul mitmed intervjuueeritavad tunnistasid selle enesestmõistetavust. Üks prokurör nentis: *„See läheb nüüd nagu hästi selliseks maailmavaateliseks, aga mulle tundub see selline nii ilmselge, et see peaks seal niikuinii sees olema, et seal peaks kindlasti olema midagi veel juures.“* Uurijad väljendasid sarnast frustratsiooni: *„Nii palju on tööd ja vaeva nähtud ja siis ta saab umbes sellise karistuse, et kolm kuud või pool aastat ei tohi vägivalda kasutada.“* Lisaks vägivallast hoidumise kohustusele on kokkulepped sisaldanud ka kohustust minna psühholoogi juurde, kahju hüvitamist, sõltuvusravile suunamist ja alkoholitarbimise piiranguid. Üks intervjuueeritud prokurörist kirjeldas leidlikumaid tingimusi, nagu kokkulepe, mille kohaselt alkoholi ei tohi tarvitada kodus, kuigi väljaspool kodu on see lubatud või kokkulepe, mille kohaselt peab vägivallatseja vahetama ära lastetoa seinatapeedi.

Tugikeskuse spetsialisti kogemus kokkulepete sisuga oli kriitiline ja ta märkis, et programmid ja kohustused, mis sinna kirja pannakse, jäävad tihti täitmata. Lisaks tõi ta välja, et kokkuleppe sisu kallutub vägivallatseja kasuks, kuna ohver ei suuda võimu tasakaalutuse tõttu oma huve kaitsta ja enda soove või mõtteid välja öelda. Ta kirjeldas ohvri hirmutunnet järgnevalt: *„/.../ ikka paljudel juhtudel otse suhtest, kus ta (ohver) on veel allutatud olukorras, et ta mõtleb läbi hirmufaktori kogu aeg. Ja nüüd ta peab olema selles menetluses, noh, ärge öelge, et ta julgeb midagi öelda, mis ei, mis ei sobi. Ta teeb täpselt seda, mis on tarvis.“* Seejuures märkisid intervjuueeritavad üheselt, et vahendusmenetluse ülesehitus eeldab, et tingimused sünnivadki osapoolte endi vestluste käigus ja vahendaja ei tohiks otseselt ette öelda, milliseid tingimusi kokkulepe peaks sisaldama. Vahendaja ülesanne on vaid suunata osapooli ise lahendusteni jõudma. Sellest järeldub, et ohvri hirm või turvatunde puudumine võivad takistada tal oma tegelikke vajadusi ja ootusi väljendamast, mistõttu võivad tema jaoks olulised tingimused kokkuleppest välja jääda.

4.3.7 Vahenduskokkulepete täitmise järelevalve

Vahenduskokkulepete täitmise järelevalve lasub seaduse kohaselt vahendajal, kes kontrollib kuuekuuse perioodi jooksul tingimuste täitmist ja kohustuse täitmisest või täitmata jätmisest teavitab prokuratuuri. Prokurörid kinnitasid, et nemad ise jooksvalt kokkulepete täitmist ei monitoori, vaid saavad info vahendajalt perioodi lõpus. Üks prokuröridest selgitas, et praktikas lepivad vahendajad kannatanuga sageli kokku, et kokkulepete võimalike rikkumiste korral antakse sellest teada viivitamata, mitte ei oodata kokkulepitud perioodi, näiteks kuue kuu, möödumist. Selline lähenemine võimaldab probleemidele kiiremini reageerida ning aitab tõhusamalt tagada kannatanu turvalisuse

Rikkumiste esinemise kohta olid hinnangud üheselt optimistlikud. Enamus kokkuleppeid täidetakse ja rikkumisi tuleb ette harva. Üks Tallinna prokuröridest hindas rikkumiste protsendiks „maksimaalselt 10 protsenti“, kuid lisas, et see põhineb ta isiklikul kogemusel ja teadmisel ning tegemist ei ole ametliku statistikaga. Lõunapiirkonna prokurör kinnitas, et vahendusmenetluste uuendamine rikkumiste tõttu on väga harv, kuivõrd 10 aasta jooksul on tal esinenud siiski mõni üksik juhtum, kus vahendusmenetlus uuendati. Sellegipoolest avaldus intervjuudest, et kõige levinum rikkumine on uus vägivallantsident kokkuleppe kehtivuse perioodil. Rikkumise korral uuendab prokurör menetluse ning asi suunatakse kohtusse juhul, kui tõendeid on piisavalt. Samas kerkis intervjuudest esile probleem järelevalve tõhususe ja kvaliteediga, mistõttu ei pruugi ametnikel olla isegi mitte võimalust kokkulepete rikkumistest teada saada. Mitmed intervjuueeritavad märkisid, et selliste üldsõnaliste kohustuste nagu „olla viisakas ja hoiduda vägivallast“ täitmist on praktikas väga keeruline kontrollida, kui ei esine uut rikkumist või füüsilise vägivalla eskaleerumist. Praktikas on paremini jälgitavad vaid need kohustused, mis on seotud konkreetsete tegevustega, näiteks spetsialistide juures käimise või programmides osalemisega. Lisaks tõstatati küsimus, kas vahendajatel peaks olema laiem ligipääs erinevatele andmebaasidele, näiteks politsei infosüsteemidele konkreetsete isikute osas, et kontrollida tingimuste täitmist, nagu nt alkoholitarbimise piirangud. Praegune järelevalve tugineb suurel määral kannatanu enda teavitusele, mis võib osutuda problemaatiliseks, arvestades lähisuhtevägivallale omast võimutasakaalu puudumist ja võimalikku survet või hirmu.

4.3.8 Vahendusmenetluse eelised

Prokurörid tõid intervjuudes vahendusmenetluse ühe peamise eelisena esile selle, et vahendusmenetlus võimaldab kannatanul taastada teatud määral kontrolli ja otsustusõigust protsessi üle. Tallinna prokurör sõnastas olukorda järgmiselt: „*Vahendusmenetluse suur pluss kannatanu jaoks on see, et see hästi aktiivselt kaasab kannatanut ja annab talle kontrolli selle protsessi üle. /.../ Me anname hästi palju sellist võimu ja kontrolli sellele kannatanule.*“ Sellist lähenemist peeti oluliseks just seetõttu, et vägivallasuhtes on kannatanu sageli kaotanud kontrolli oma olukorra üle ning vahendusmenetlus võib aidata seda vähemalt osaliselt taastada. Lisaks rõhutati menetluse kiirust kui märkimisväärset eelist. Võrreldes tavapärase kohtumenetlusega, mis võib kesta isegi aastaid, võimaldab vahendusmenetlus jõuda lahenduseni märksa kiiremini. Tugikeskuse praktik tõi samuti välja ajakulu vähenemise kui olulise positiivse aspekti, kuid rõhutas seejuures, et menetluse kvaliteet sõltub suuresti vahendaja pädevusest, eelkõige tema võimest mõista ohvri psühholoogilist olukorda ja vajadusi. Samuti toodi olulise eelisena välja vahendusmenetluse ennetav ehk preventatiivne iseloom. Intervjuudes rõhutati, et menetluse eesmärk ei ole niivõrd karistamine, kuivõrd edasiste õigusrikkumiste ärahoidmine ja osapoolte käitumise muutmine. Üks prokuröridest tõi seejuures esile, et vahendusmenetluse kasutamine võimaldab vältida karistusregistri kannet, millel võivad olla pikaajalised tagajärjed inimese elule, näiteks töö- või haridusvõimalustele. Lisaks märkisid uurijad, et selline lähenemine annab ühiskonnale sõnumi, et riigi eesmärk ei ole üksnes karistada, vaid ka toetada ja suunata inimesi probleemide lahendamisel. Eelnev võib omakorda suurendada inimeste valmisolekut abi otsida ning pöörduda ametiasutuste poole ka tulevikus, enne kui olukord eskaleerub.

4.3.9 Koostöö ja infovahetus asutuste vahel

Intervjuudest ilmnes, et prokurörid peavad koostööd politseiga üldiselt toimivaks. Samas juhiti tähelepanu mitmetele puudustele infovahetuses, mida kirjeldati kui nn „pimedaid nurki“. Eelkõige kerkis probleemina esile asjaolu, et kuigi prokuröril on toimiku kaudu ülevaade kannatanu nõusolekust ja menetluse lõpptulemusest, jääb nende vahele jääv protsess suuresti varjatuks. See tähendab, et puudub selge arusaam, kuidas uurija nõusoleku andmist ja vahendusmenetluse sisu tegelikult selgitas, millist sõnastust kasutati ning milline oli kannatanu tegelik reaktsioon ja arusaam olukorrast. Üks intervjuueeritud prokuröridest kirjeldas seda

olukorda kujundlikult kui „musta kasti“, viidates läbipaistvuse puudumisele menetluse olulises etapis ning sellele, et otsustamiseks vajalik tervikpilt ei pruugi alati olla kättesaadav. Lõunapiirkonna prokurör tõi probleemina esile ka erinevate ametkondade ebaühtlase arusaama vahendusmenetluse rakendamise kriteeriumidest. Tema sõnul võib hinnang menetluse sobivusele sõltuda konkreetsest spetsialistist – näiteks võib üks uurija või prokurör pidada vahendamist konkreetset juhul põhjendatuks, samas kui teine seda ei toeta. See viitab ühtsete ja selgelt sõnastatud standardite puudumisele, mis tagaksid otsuste järjepidevuse.

Uurijad tõid olulise kitsaskohana välja ressursipuuduse, mis mõjutab otseselt menetluste kvaliteeti ja põhjalikkust. Nende sõnul võib ühel uurijal olla samaaegselt menetluses ka kümme kriminaalasja, mistõttu ei ole realistlik iga juhtumi edasist kulgu järjepidevalt jälgida ega sellesse süvitsi panustada. Selline töökoormus seab piirid individuaalsele lähenemisele ning võib vähendada võimalust märgata menetluse käigus tekkivaid probleeme või riske. Eriuurijatena tegutsevad intervjueeritavad lisasid, et kuigi kehtiv 30-ne päevane menetlustähtaeg aitab tagada menetluse kiire kulgemise, võib ajasurve koos suure töökoormusega vähendada võimalust iga juhtumit põhjalikult analüüsida. See võib tähendada, et igale juhtumile ei ole võimalik pühendada piisavat aega ja tähelepanu, mis on aga eriti oluline keerukate ja tundlike juhtumite käsitlemisel.

4.3.10 Koolitused ja spetsialistide ettevalmistus vahendusmenetlusteks

Koolituste teemal olid vastused valdavalt kriitilised. Tugikeskuse spetsialist rõhutas selgelt, et vahendajate ettevalmistus on ebapiisav, tuues välja, et lühiajaline koolitus ei anna vajalikku pädevust mõista ohvri- ja vägivallatseja psühholoogiat. Ta tõi esile oma 17-aastase töökogemuse ning märkis, et isegi mitmeaastane intensiivne väljaõpe ei pruugi tagada täielikku arusaamist vägivalla keerukast dünaamikast. Sellest tulenevalt väljendas ta muret olukorra üle, kus vahendajad *„käivad ühe koolituse läbi ja hakatakse otsustama inimeste elude üle“*, viidates vajadusele põhjalikuma ja süsteemsema väljaõppe järele. Lisaks tunnistasid ka uurijad, et koolituste mahtu ja regulaarsust tuleks suurendada, arvestades politseis esinevat tihedat patrullpolitseinike ja uurijate vahetust. Nende hinnangul on pidev täiendkoolitus vajalik, et tagada ühtlane teadmiste tase ja pädevus. Üks uurijatest märkis, et täiendkoolitusest saadav lisateadmine on alati väärtuslik ega ole üleliigne ka neile, kes on juba varasemalt koolitustel osalenud. Samuti peeti oluliseks, et koolitustel osaleksid ka vahendusprotsessiga otseselt seotud

vahendajad, kes saaksid selgitada menetluse tegelikku kulgu ja praktikat. Uurijad tõid esile, et neil puudub sageli selge ülevaade sellest, mis toimub pärast kannatanu nõusoleku andmist, mistõttu aitaks praktiline tagasiside paremini mõista kogu vahendusprotsessi tervikuna.

Prokuröride hinnangud koolituste piisavusele olid mõnevõrra erinevad. Kogenumad prokurörid leidsid, et nende enda teadmised ja oskused on üldiselt piisavad, kuid tõdesid samas, et nooremad kolleegid ei pruugi samaväärset taset omada. Eelnev viitab ebaühtlasele pädevustasemele prokuratuuri sees. Üks prokuröridest rõhutas, et taastava õiguse põhimõtete mõistmine ning oskus pidada sisukaid ja mõjusaid vestlusi nii kannatanu kui kahtlustatavaga on vahendusmenetluse kontekstis peamiseks alustalaks. Seevastu teine intervjuueeritud prokuröridest tõi aga esile süsteemse probleemi, mille kohaselt koolitused ei jõua kõigi vajajateni ning koolituste kättesaadavus on piiratud. Intervjuust avaldus, et vastavad koolitused peaksid olema kohustuslikud kõigile spetsialistidele, kes tegelevad lähisuhtevägivalla juhtumitega, tagamaks ühtlane ja piisav kompetentsus kõikide lähisuhtevägivalla juhtumitega tegelevate prokuröride puhul.

4.3.11 Vahendusmenetluse puudused ja korralduslikud probleemkohad

Intervjuude käigus toodi esile mitmeid vahendusmenetluses esinevaid konkreetseid takistusi. Ohukohtade vaatest tõid kõik intervjuueeritavad kõige olulisema probleemina esile kannatanu tegeliku vabatahtlikkuse ja turvalise menetluses osalemise küsimuse. Rõhutati, et kuigi formaalselt eeldab vahendusmenetlus kannatanu nõusolekut, ei pruugi see praktikas alati tähendada sisuliselt vaba ja survevaba otsust. Lisaks puudub selge kord nõusolekute saamiseks ja kannatanu vaba tahte tagamiseks, mistõttu mitmed prokurörid leidsid, et vahendusmenetluse kohaldamise tingimusi tuleks selgemalt ja detailsemalt reguleerida. Kuigi seadus sätestab üldised raamid ja piirangud, puuduvad praktikas täpsemad juhised, mis aitaksid hinnata üksikjuhtumite sobivust. See tähendab, et osa juhtumeid võib formaalselt vastata seaduses sätestatud tingimustele, kuid sisuliselt ei pruugi need vahendusmenetluseks sobida. Seejuures tõi ka üks intervjuueeritavatest prokuröridest välja, et näiteks võiksid esineda selged juhised, millistel juhtudel vahendusmenetlust ei tohiks rakendada, kuivõrd tänases praktikas sõltub see igast prokurörist, tema enda kaalutlusõigusest, kogemustest ja moraalist.

Suure probleemkohana tõstatasid nii eriuurijad kui ka tugikeskuse spetsialist kiiruse ja aja probleemi. Uurijad selgitasid, et lähisuhtevägivalla juhtumid peavad olema lahendatud 30-ne päeva jooksul, mis tähendab kiiret menetlustempot ja lühikest aega konkreetse juhtumiga süvitsi tegelda. Sellegipoolest tunnistasid uurijad, et mõistavad menetluse kiireloomulisust, kuna vägivallatseja ja ohver elavad alatihi koos ning vägivaldne olukord vajab kiiresti lahendust. Tugikeskuse spetsialist asus vastupidisele seisukohale ja märkis, et tema praktika pinnalt oleks ohvrile vaja rohkem aega otsustamiseks ja taastumiseks, mitte kiiret menetlust. Ta sõnas: „*Kui ta (kannatanu) teeks seda kahe aasta pärast, /.../ see (vahendusmenetlus) läheks /.../ kergemate tagajärgedega.*“ Nimetatud intervjuueeritav tegi ettepaneku, et kannatanule tuleks anda vähemalt viis päeva otsustamisaega ning võimalus olukorra läbimõtlemiseks turvalises keskkonnas enne, kui ta peab nõusoleku andma. Seejuures möönis intervjuueeritav, et tegelikkuses oleks vaja pikemat aega, et kannatanu jõuaks emotsionaalselt ebastabiilsest seisundist väljuda ja kogu menetluse sisu mõista.

Olulise ohukohana käsitleti ka kahtlustatava tegelikku motivatsiooni osaleda vahendusmenetluses. Intervjuueeritavad tõid esile riski, et vahendusmenetluses osalemise taga ei pruugi olla siiras soov oma käitumist muuta, vaid pigem soov vältida kriminaalvastutust. Tugikeskuse spetsialist kinnitas eelnevat selgelt: „*Muidugi, muidugi. Nad teevad ju kõik selleks, et nad ei taha seda (kriminaalvastutust) kaela saada endale.*“ Prokuröride hinnangud olid seejuures mõnevõrra teised. Näiteks märkis üks Tallinna prokurör, et tal ei ole isiklikult olnud selgeid juhtumeid, kus kahtlustatav osaleks vahenduses üksnes vastutusest pääsemise eesmärgil, kuid samas ei saa sellist motiivi ka täielikult välistada. Sama intervjuueeritava sõnul võib seda osaliselt selgitada asjaolu, et vahendusmenetlusse suunatakse pigem need isikud, kes on oma teo omaks võtnud ja kahetsust väljendanud.

Probleemkohana toodi esile tugiisiku kaasamise küsimus vahendusprotsessi. Tugikeskuse spetsialist kirjeldas, et praktikas ei luba mõned vahendajad tugiisikut kohtumisele ilma selget põhjendust esitamata. Intervjuueeritav leidis, et professionaalse tugiisiku osalemine peaks olema üldjuhul lubatud, kuna see suurendab kannatanu turvatunnet, toetab teda menetluse vältel ning aitab vähendada taasohvristamise riski. Lisaks rõhutasid mitmed intervjuueeritavad, et lähisuhtevägivalla kogemise järel on kannatanu sageli emotsionaalselt ebastabiilses seisundis, mis võib mõjutada tema võimet menetlusprotsessis toimuvat adekvaatselt tajuda ja hiljem

meenutada. Näiteks võib kannatanul olla raske pärast ülekuulamisi või vahenduskohtumisi täpselt meenutada, mida talle räägiti või mida ta ise vastas. Sellises olukorras täidab tugiisik olulist rolli, olles menetluse käigus kõrvalvaatleja, kes aitab toimunut meeles pidada. See võimaldab hiljem kannatanule selgitada ja meelde tuletada olulist teavet ning toetada teda menetluses osalemisel.

Samuti avaldus intervjuude pinnalt probleem vahenduskokkulepete sisulise nõrkuse ja formaalsusega. Sageli piirduakse üldiste ja raskesti kontrollitavate kohustustega, nagu „olla viisakas“ või „kasutada kohaseid sõnu“, mis ei pruugi tegelikult käsitleda vägivalla algpõhjuseid ega tagada käitumise muutust. Sellised kokkulepped võivad jääda deklaratiivseks ega pruugi pakkuda kannatanule reaalselt kaitset või kindlustunnet, mistõttu seadsid mitmed intervjuueeritavad kahtluse alla selliste kohustuste tegeliku tõhususe lähisuhtevägivalla ennetamisel. Ka tugikeskuse spetsialist kirjeldas vahendusmenetlust lähisuhtevägivalla kontekstis „taasohvistavana“, tuues välja, et protsess võib olla ohvri jaoks ebaturvaline nii enne selle algust, menetluse ajal kui ka pärast selle lõppu. Selline hinnang viitab, et menetlus võib teatud juhtudel hoopis süvendada ohvri haavatavust, mitte pakkuda talle kaitset või leevendust.

Üks prokuröridest esitas ka konkreetse menetlusliku ettepaneku ja selgitas, et praegune süsteem, kus esmalt toimub vahendusmenetlus ja seejärel menetluse lõpetamine, võiks olla vastupidine. Eelnev tähendaks, et menetlus lõpetataks tingimuslikult juba enne vahendusprotsessi ning osalemine vahenduses seataks kohustusena. Intervjuueeritud prokuröri hinnangul aitaks selline lähenemine vähendada menetluslikku bürokraatiat ning suurendada osapoolte motivatsiooni vahendusprotsessis sisuliselt ja siiralt kaasa lüüa. Samas möönis ta, et tegemist on mitmetahulise küsimusega, mistõttu on mõistetav, miks kehtiv süsteem näeb ette menetluse lõpetamise alles pärast vahendusmenetluse edukat läbimist.

KOKKUVÕTE

Lähisuhtevägivald on kompleksne ja mitmetahuline nähtus, mida iseloomustab erinevate vägivallavormide, nagu füüsilise, vaimse, seksuaalse ja majandusliku vägivalda omavaheline põimumine ning ohvri ja vägivallatseja vaheline keerukas suhtedünaamika. Lähisuhtevägivalda mõistet ei saa üheselt piiritleda ning seadused ei sisalda selle ühest legaalse definitsiooni. Lähisuhtevägivalda riskitegurite analüüs kinnitab, et ükski üksik tegur, olgu selleks alkoholi tarvitamine, vägivallatseja vaimne seisund, lapsepõlvkogemused või perekonna majanduslik olukord, ei selgita üheselt vägivalda tekkimist, vaid tegurid toimivad koosmõjus, suurendades lähisuhtevägivalda esinemise tõenäosust. Uuringute pinnalt selgub, et tihti ei ole vägivallatseja poolt toime pandud tegu ühekordne, vaid kujuneb välja pikemaajaliseks musterkäitumiseks.

Taastava õiguse ja vahendusmenetluse teoreetilise raamistiku analüüsist avaldub, et vahendusmenetluse teoreetiline olemus põhineb taastava õiguse kontseptsioonil, mille kesksed aluspõhimõtted on vabatahtlikkus, osapoolte võrdsus ja kahju heastamine. Vahendusmenetlus erineb traditsioonilisest karistusõigusest oma suunitluselt: kui karistusõigus keskendub minevikule ning küsib, millist seadust rikuti ja milline karistus järgneb, siis taastav õigus suunab tähelepanu tulevikule, otsides vastust küsimustele, kes on kannatanud, millised on tekkinud kahju ja vajadused ning kes vastutab nende rahuldamise eest.

Eestis on vahendusmenetlus kriminaalasjades kasutusel alates 2007. aastast ning selle õiguslik raamistik tuleneb peamiselt kriminaalmenetluse seadustikust ja ohvriabi seadusest. Vahendusmenetluse eesmärk on luua kuriteo toimepanija ja kannatanu vahel teineteist mõistev suhtlusviis, mille käigus saavad osapooled ühiste kohtumiste tulemusena arutada juhtunu põhjuseid, sellega seotud emotsioone ning mõju. Protsessi käigus on toimepanijal võimalus võtta vastutus oma teo eest ning koos kannatanuga kokku leppida konkreetset tingimused ja kohustused, mis aitaksid tekitatud kahju heastada ja vältida edasisi õigusrikkumisi. Oluline on, et otsuseid teevad eelkõige osapooled ise, kuivõrd vahendaja roll on menetluses olla osapoolte suunaja, mitte otsuste tegija. Vahendusmenetluse keskmes on kannatanu vajadused ja huvid, mille puhul rõhk ei ole karistamisel, vaid kahju mõistmisel ja selle heastamisel. Vahendusmenetlus tugineb taastava õiguse põhimõtetele, millest olulisemad on vabatahtlik menetluses osalemine, toimepanija poolne vastutuse võtmine, osapoolte võrdne kohtlemine

ning turvalise keskkonna tagamine, et vältida kannatanu taasohvristamist. Kuigi vahendusmenetlus võib olla lähisuhtevägivalla ohvrile toetav ja aidata kaasa taastumisele, eeldab selle rakendamine hoolikat lähenemist ja kaitsemeetmete järgimist, et vältida võimalikke negatiivseid tagajärgi.

Teistes Euroopa riikides on vahendusmenetlusse suhtunud aga kriitiliselt ning Euroopa Nõukogu sõltumatu inimõiguste järelevalveasutuse GREVIO hindamisraportite pinnalt nähtub, et vahendusmenetluse õige rakendamise ja osapoolte võrdsuse tagamisega esineb mitmetes Euroopa riikides suuri probleeme. Keskse tähtsusega on seejuures Istanbuli konventsiooni artikkel 48 lõige 1, mis ei keela alternatiivseid vaidluste lahendamise menetlusi täielikult, kuid keelab kohustuslikud menetlused kõigi konventsiooniga hõlmatud vägivallavormide puhul. Praktikas esineb aga mitmeid probleeme Istanbuli konventsiooni artikkel 48 lõikest 1 tuleneva keelu rakendamises. Esiteks rõhutab GREVIO järjekindlalt, et alternatiivne vaidluste lahendamine peab olema vabatahtlik ega tohi asendada kriminaalõigusemõistmist. Paraku on aga vahendusmenetluse vabatahtlikkus osapoolte ebavõrdsuse tõttu tihti tagamata, mistõttu esineb praktikas mitmeid olukordi, kus ohver nõustub vahendusmenetluses osalemisega vägivallatseja mõjutuste või turvatunde puudumise tagajärjel. Teiseks lähtubki GREVIO põhimõttest, et lähisuhtevägivalla ohvrid ei ole vahendusmenetluses vägivallatsejaga võrdses positsioonis, mistõttu peab iga riik tagama, et ükski mehhanism ei ohustaks ohvrite turvalisust ega juurdepääsu õigusemõistmisele. Kolmandaks pidas GREVIO kõigis raportites oluliseks, et ametnikud oleksid saanud lähisuhtevägivalla valdkonnale vastavat väljaõpet, kuivõrd tänases ühiskonnas on mitmete ametnike, sealhulgas vahendajate, väljaõpe pinnapealne. Selline ebapiisav väljaõpe tekitab olukorra, kus ametnikel pole tegelikult pädevust ohvri psühholoogiast, hirmudest ja vägivallatseja võimudünaamikast aru saada.

Käesoleva magistritöö eesmärk oli välja selgitada, millises ulatuses on vahendusmenetluse kohaldamine lähisuhtevägivalla kriminaalasjades kooskõlas Istanbuli konventsiooni artikli 48 lõikest 1 tuleneva keeluga ning kuidas peaks Eesti seadusandja vahendusmenetluse regulatsiooni reformima, et tagada kannatanute õiguste kaitse kooskõlas rahvusvaheliste standarditega. Uurimisküsimusele vastuse leidmiseks analüüsis töö autor erialakirjandust, GREVIO hindamisraporteid viie riigi lõikes ning viis läbi empiirilise kvalitatiivse uurimuse, intervjuuerides kokku seitset praktikut prokuratuurist, politsei- ja piirivalveametist ning

ohvriabi- ja tugikeskustest. Intervjuude läbiviimise eesmärgiks oli kajastada praktikute seisukohti ja kogemusi Eesti vahendusmenetluses.

Uurimistulemus kinnitas, et keskseks ja kõige problemaatilisemaks aspektiks vahendusmenetluses on vabatahtliku ja teadliku nõusoleku tegelik tagamine, mis on ühtlasi Istanbuli konventsiooni artikli 48 lõike 1 keskne nõue. Uurimus tõi esile olulise lõhe formaalse ja sisulise vabatahtlikkuse vahel. Kuigi formaalselt on vabatahtlikkuse eeldus alati täidetud, sest kannatanu paneb nõusolekule allkirja ja kedagi otseselt ei sunnita, seadsid mitmed intervjuueeritavad tõsisid kahtlusi selles, kas formaalne nõusolek peegeldab tegelikku vaba tahet. Praktikast esineb tihti olukord, kus traumeeritud kannatanud on vägivallatsejaga võrreldes ebavõrdsel positsioonil. Seega annavad kannatanud nõusoleku kergekäeliselt, olles kontrollivast suhtest tulenevalt harjunud, et neile öeldakse ette, mida tegema peab. Lisaks ilmnes, et nõusoleku andmise hetk võib olla liiga varane, kuivõrd kannatanu kuulatakse üle üsna peatselt pärast ohvristumist, mil ta on emotsionaalses stressis ega pruugi kõigest aru saada. Selgus, et nõusolekute võtmisel mängib olulist rolli ka konkreetse prokuröri siseveendumuste kohaselt kasutatavad meetodid. Osad prokuröridest kohtuvad kannatanuga alati isiklikult, samas kui teised tuginevad pelgalt toimiku pinnalt otsuse tegemisele, mis viitab ühtsete standardite puudumisele. Kuivõrd prokuröridel ei ole kohustust iga juhtumi korral kannatanuga kohapeal kohtuda või virtuaalsel teel suhelda, võib selline lähenemine viia olukorrani, kus prokuröril tegelikult puudub igasugune mõistmine ja arusaam kannatanu tegelikest soovideist ja vaimsest seisundist.

Uurimuse käigus ilmnes ka mitmeid muid süsteemseid kitsaskohti. Võimutasakaalu puudumine mõjutab nii nõusoleku andmist kui ka vahenduskokkulepete sisu, kuivõrd vägivallatseja suudab oma vajadusi peale suruda, samas kui ohver on nõus asjadega, millega ta muidu nõus poleks. Vahenduskokkulepete sisu on sageli formaalne, piirdudes üldsõnaliste kohustustega, nagu vägivallast hoidumine või „viisakalt käitumine, mille tegelik täitmine on raskesti kontrollitav. Lisaks tugineb vahenduskokkulepete täitmise järelevalve suuremal määral vaid kannatanu enda teavitustele, mis on lähisuhtevägivallale omase võimutasakaalu puudumise tõttu problemaatiline. Selle tulemusena võib tegelikkuses esineda mitmeid menetlusi, kus niigi emotsionaalselt ebastabiilne ohver peab vägivallatsejaga koos käima vahendusprotsessile omastel kohtumistel ning hiljem vägivallasündmuste kordumisel jääb kogu korduv vägivald

koduseinte vahele. On tõenäoline, et ohver ei teata vahendajat vahenduskokkuleppe rikkumistest, kuna ohver võib tunda hirmu või olla näiteks majanduslikult või emotsionaalselt vägivallatsejast sõltuvuses. Lähisuhtevägivalla juhtumite menetlemist raskendab sageli nende keeruline tõendatavus, kuna tegemist on olukordadega, kus sündmused toimuvad privaatses keskkonnas ning tõendite nappuse tõttu kujunevad juhtumid tihti olukorraks, kus seisavad vastamisi vaid osapoolte ütlused.

Probleemkohana tõstatis intervjuude käigus ka vajadus süsteemsema ja põhjalikuma väljaõppe järele, eriti vahendajate ja uurijate tasandil. Kui ametnikud pole saanud piisavas koguses väljaõpet lähisuhtevägivalla olemusest, siis on üsna tõenäoline, et konkreetset ametnikul ei olegi võimalik mõista vägivallatseja ja ohvri vahelist võimudünaamikat ning saada aru ohvri tegelikest soovidest. Ka asutuste vahelises koostöös ilmnisid infovahetuse nn „pimedad nurgad“, kus protsessi tegelik kulg jääb osalistele nähtamatuks. See esineb näiteks juhtudel, kus uurijad võtavad kannatanult nõusoleku vahendusmenetluse läbiviimiseks, kuid lõplikku otsust tegev prokurör ei oma mingit ülevaadet, mis on kannatanu isiklik seisukoht ja mis viisil kannatanuga varasemas menetlusprotsessis suheldi. Samuti on praktikas problemaatiline tugiisiku kaasamise küsimus, kuna mitmed vahendajad ei luba tugiisikut kohtumisele. Tegelikult suurendaks professionaalse tugiisiku osalemine kannatanu turvatunnet ja vähendaks taasohvristamise riski, kuivõrd kannatanud on kohtumistel käies niivõrd suures emotsionaalses pinges ja stressis, et alati on neil raske mõista kohtumiste sisu või tagantjärele meenutada, mis üldse kohtumisel toimus.

Töö uurimisküsimusele vastates jõuab autor järeldusele, et vahendusmenetluse kohaldamine lähisuhtevägivalla kriminaalasjades on Eestis kehtivate seaduste sõnastuse kohaselt formaalselt kooskõlas Istanbuli konventsiooni artikli 48 lõikest 1 tuleneva keeluga, kuna menetlus ei ole seaduse järgi kohustuslik ning eeldab mõlema osapoolte vabatahtlikku nõusolekut. Sellegipoolest tuvastas uurimus praktikute kogemuse pinnalt, et praktikas esineb tõsisid probleeme vabatahtlikkuse sisulise tagamisega, mistõttu ei ole Istanbuli konventsiooni artikli 48 lõikest 1 tulenev vahendusmenetluse kohustuslikkuse keeld alati faktiliselt täidetud. Nõusoleku andmise protsess võib olla formaalne, ilma et kannatanu tegelikku vaba tahet sisulisel tasandil kontrollitaks, mis omakorda tähendab, et praktikas võib vahendusmenetlus kujuneda faktiliselt kohustuslikuks menetluseks konventsiooni tähenduses. Arvestades

seejuures ka kannatanu allutatust vägivallatsejale ja tihti esinevat võimupositsioonide kallutatust, on igati murettekitav asjaolu, et selliseid juhtumeid vahendusmenetlustesse saadetakse.

On ilmne, et Eestis rakendatav vahendusmenetluse praktika lähisuhtevägivalla juhtumites vajab mitmes osas edasiarendamist. Esitatud kriitika ja uurimistulemuste pinnalt saab järeldada, et kuigi menetlus on oma olemuselt välja kasvanud taastava õiguse põhimõtetest, ei kajastu need põhimõtted praktikas alati piisaval määral.

Esiteks aitaks vahendusmenetluse eesmärgi saavutamisele kaasa selgete seadusandlike kriteeriumite kehtestamine vahendusmenetluse kohaldamiseks ja välistamiseks lähisuhtevägivalla juhtumites. Üldiselt tuleks täiendada ametnike kohustusi, näiteks prokuröridele kehtestada kohustus korraldada iga juhtumi puhul, mida soovitakse vahendusmenetlusse saata, kohapealseid kohtumisi nii kannatanu kui ka kahtlustatavaga. Kuivõrd uurimustulemusest selgus, et kahtlustatavad teavad terve vahendusprotsessi vältel tihti kõiki kohtumiste kellaagu ja omavad kontrolli ohvri liikumiste üle, ei saa näiteks pelgalt telefonikõnede tegemisel tagada, kas kannatanu päriselt ikka viibib üksi ja ilma vägivallatseja mõju või juuresolekuta. Kannatanuga suhtlemise etapi vahelejätmine ja toimiku pinnalt vahendusmenetlusse saatmise otsustamine on sootuks vastuolus Istanbuli konventsiooni nõuetega, kuivõrd ei võimalda üldse tagada, et kannatanu tõsimeeli vahendusmenetlusega vabatahtlikult nõus on. Seega aitaks eelnevaid probleeme lahendada seaduslikul tasandil prokuröridele pandav kohustus, millega prokurörid peaksid enne vahendusmenetlusse suunamist korraldama ka kannatanuga vastavaid kohtumisi või äärmisel juhul pidama kannatanuga korduvaid vestlusi. Ka väljaõppe saanud tugiisikute võimalus vahendusprotsessis kannatanu soovil osaleda on miski, mis peaks olema seaduslikult reguleeritud. Eelnev aitaks tagada kannatanule suurema turvatunde kogu protsessi läbimisel.

Teiseks aitaks kannatanute nõusolekute andmise protsessi reguleerimine tagada seda, et kannatanu annab nõusoleku enda vabal tahtel. Selle raames saaks kehtestada kannatanule minimaalne otsustamisaeg, tagamaks, et nõusolek peegeldab tegelikku vaba tahet. Kui kannatanu annab oma nõusoleku mõni päev peale juhtumi toimumist uurijate juures

ülekuulamisel, kus emotsionaalne tase on kõrge ja uurimisasutuse keskkond ei pruugi tunduda kannatanule turvaline, võib tihti juhtuda, et kannatanu on andnud nõusoleku emotsionaalse pinge ajendil, ise tegelikku olukorda, vahendusmenetluse sisu ja selle võimalusi veel mõistmata. Osad ametnikest küll usuvad, et vahendusmenetlus annab kannatanule kontrolli menetluse üle ja võimaluse oma soove avaldada, kui tegelikkuses nähtub, et vägivallatseja ees hirmu tundev kannatanu ei väljendagi enda soove, vaid võib alatihti olla kahtlustatava poolt tugevalt mõjutatud.

Kolmandaks tuleks kehtestada professionaalse tugiisiku õigus osaleda vahendusmenetluses, suurendamaks ohvri turvatunnet ja vähendamaks taasohvristamise riski. Kuna praktiliste näidete pinnalt selgub, et tugikeskuse töötajad peavad kannatanute turvalisuse kaalutlustel näiteks ootama kannatanuid vahendaja ukse taga, mõnel juhul on kannatanu viidud vahenduskohtumise järel EMO-sse ning vägivallatsejad teavad mingil põhjusel isegi vahendaja juures käimise kellaaegu, siis on ilmne, et tugiisiku kaasamine aitaks tõsta kannatanu turvatunnet. Uurimistulemuste pinnalt selgus, et teatud vahendajad või kohtunikud lubavad tugiisikuid menetlustoimingute kõrvale, kuid paraku on see täna iga ametniku enda otsustusvõime ning keeldumise korral ei esine isegi mitte põhjendusi selle kohta, miks tugiisik protsessi kõrvaltvaatlejana kannatanu soovil kohtumisel viibida ei tohi.

Neljandaks on vajalik kehtestada nõuded ametnike, kuid peamiselt vahendajate koolitustele ohvripsühholoogia ja vägivalla dünaamika valdkonnas ning tagada, et koolitused oleksid kohustuslikud ja kättesaadavad kõigile lähisuhtevägivalla juhtumitega tegelevatele spetsialistidele. Viiendaks tuleks luua tõhusam järelevalvesüsteem vahenduskokkulepete täitmise kontrollimiseks, mis ei tugineks üksnes kannatanu enda teavitusele. Nimetatud reformid aitaksid tagada, et vahendusmenetlus lähisuhtevägivalla juhtumites vastaks suuremas osas Istanbuli konventsiooni artikli 48 lõikest 1 tulenevatele nõuetele ning ei kujuneks täiendavaks ohuks ohvri turvalisusele.

Viiendaks aitaks vahendusmenetluse eesmärkide saavutamisele kaasa selle menetluse etappide muutmine. Praegu kasutatakse Eestis taastavat õigust vahendusmenetluse kaudu kui üht võimalust kriminaalmenetluse lõpetamiseks, mis tähendab, et vahendusmenetluse edukas

läbimine võib viia vägivallatseja karistusest pääsemiseni, mis omakorda seab mitme praktiku hinnangul kahtluse alla kahtlustatava tegeliku motivatsiooni vahendusprotsessis osaleda. Sellises olukorras võib tekkida oht, et menetluses osaletakse vaid soovist vältida karistust või lihtsustada menetlust. Seega oleks otstarbekas käsitleda vahendusmenetlust laiemalt kui pelgalt menetluse lõpetamise alternatiivi ja vahendusmenetlusega kaasnevaid kohtumisi võiks võimaldada paindlikumalt või erinevates menetlusetappides. Ka praktikud tõid välja, et vahendusmenetluses ei peaks fookuses olema kuue kuuline tähtaeg vahenduskokkuleppe järgimiseks ja seejärel menetluse lõpetamine, vaid tegelikkuses ikkagi osapoolte motiiv ühisele arusaamale jõuda, oma tegusid mõista ja siiralt vägivallavaba kooselu jätkata. Selline lähenemine aitaks tagada, et osapooled osalevad justkui taastava õiguse protsessis eelkõige sisulisest vajadusest lahendada konflikt ja tegeleda selle tagajärgedega. Sel puhul võiks taastavat õigust käsitleda pigem kriminaalõigust täiendava mehhanismina, mitte selle alternatiivina.

Kokkuvõttes võib järeldada, et Istanbuli konventsiooni artikli 48 lõikest 1 tulenev vahendusmenetluse kohustuslikkuse keeld ei ole praktilistes juhtumites alati faktiliselt täidetud. Vahendusmenetlus kriminaalmenetluse lõpetamise alternatiivina ei ole lähisuhtevägivalla juhtumites üldjuhul sobiv lahendus, kuivõrd seda mõjutavad mitmed praktilised piirangud, nagu vägivalla varjatud iseloom, nõusolekute andmise vabatahtlikkuse puudumine, osapoolte võimutasakaalu kallutatus, mistõttu ei ole alati võimalik iga juhtumit piisava põhjalikkusega hinnata ja sobivust adekvaatselt kindlaks teha. Seega peaks vahendusmenetluse kasutamine jääma erandlikeks juhtudeks, kus selle sobivus on selgelt tuvastatud.

Mediation in cases of domestic violence

Resume

Intimate partner violence is a widespread societal problem throughout the world today. It is a complex phenomenon characterised by the intertwining of different forms of violence (physical, psychological, sexual and economic) and the complicated relationship dynamics between the victim and the perpetrator, making it difficult to unambiguously define, identify and measure.¹⁰² The perpetrator is often a person close to the victim, towards whom the victim experiences contradictory feelings – fear, anger and attachment – which makes seeking help emotionally difficult and hinders the effectiveness of legal intervention. Intimate partner violence takes place in a private setting, and the circle of witnesses is usually limited to the parties themselves.¹⁰³ Risk factor analysis confirms that no single factor explains the occurrence of violence on its own – factors operate in combination. The perpetrator's behaviour is typically not a one-off act but develops into a longer-term pattern of conduct. The relevance of this thesis lies in the fact that intimate partner violence in Estonia remains an extensive problem: thousands of crimes are registered¹⁰⁴ every year and the actual number of cases is even higher due to underreporting.¹⁰⁵

Studies show that behind a single case there is often a complex relationship dynamic in which several forms of violence occur simultaneously, which is why the concept of intimate partner violence cannot be fully and unambiguously delineated.¹⁰⁶ The Estonian Penal Code does not contain a legal definition of intimate partner violence but addresses it through specific offence elements and aggravating circumstances – for example, physical abuse in situations where the parties are connected by a close or dependent relationship.¹⁰⁷

In the early 2000s, greater attention began to be paid at the European level to the role of victims in criminal proceedings. As a result, European Union law emphasised the promotion of the use

¹⁰² Linno, M., Soo, K., Strömpl J., lk 3.

¹⁰³ Ohvriabi. Kuidas koguda tõendusmaterjali kogetud lähisuhtevägivalla kohta?, lk 3.

¹⁰⁴ Justiitsandmete statistika, 27.05.2025.

¹⁰⁵ Err. Politsei: perevägivalla teateid on vähem, kuid paljud juhtumid ei jõua statistikasse, 04.06.2025.

¹⁰⁶ Rajaveer, L., Kaljuvee, E., jt., lk 33.

¹⁰⁷ Sootak, J., Pikamäe, P., KarS § 121, p-d 9.3.1 ja 9.3.2.

of mediation procedures. Mediation has been in use in Estonian criminal proceedings since 2007 and is based on the concept of restorative justice, the aim of which is to reach an agreement between the parties to remedy the harm caused by the crime.¹⁰⁸ Mediation is founded on the core principles of restorative justice: voluntariness, equality of the parties and reparation of harm. Unlike criminal law, which focuses on the past and punishment, restorative justice directs attention to the future – who has been harmed, what damage and needs have arisen and who is responsible for addressing them. The aim of mediation is to create a mode of communication between the offender and the victim in which the causes, emotions and impact of the incident are discussed. The offender has the opportunity to take responsibility and, together with the victim, agree on conditions for repairing the harm. The mediator's role is to be a facilitator, not a decision-maker. Although mediation can be supportive for the victim, its application in cases of intimate partner violence requires a careful approach and adherence to safeguards. The application of mediation in intimate partner violence cases has attracted considerable criticism both internationally and within Estonia.

In 2011, the Istanbul Convention was drawn up, the aim of which is to prevent violence against women and domestic violence, protect victims and ensure that perpetrators are held accountable.¹⁰⁹ Estonia acceded to the Convention in 2018, and its implementation is monitored by the independent expert body GREVIO.¹¹⁰ Central to this master's thesis is Article 48(1) of the Convention, which prohibits the application of mandatory alternative dispute resolution processes in respect of all forms of violence covered by the Convention. The purpose of the provision is to avoid situations in which the victim is directed to resolve the conflict in proceedings that presuppose equality of the parties, even though in cases of intimate partner violence such a balance is absent. The Convention does not prohibit alternative procedures entirely but emphasises that they must not be mandatory.¹¹¹ GREVIO's evaluation reports reveal that problems with the correct application of mediation exist in several European countries. GREVIO consistently emphasises that alternative dispute resolution must be voluntary, must not replace criminal justice, and that victims are not in an equal position with

¹⁰⁸ Klopets, U., Tamm, K., lk 5.

¹⁰⁹ Luht, K. Sotsiaalministeerium, 12.11.2025.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ Seletuskiri. Istanbul, 11.V.2011, p-d 251–253.

the perpetrator in mediation. GREVIO also considers the appropriate training of officials and mediators to be essential.

The aim of this master's thesis is to determine the extent to which the application of mediation in criminal cases involving intimate partner violence is compatible with the prohibition arising from Article 48 of the Istanbul Convention and how the Estonian legislator should reform the regulation to ensure the protection of victims' rights. The author examines this on the basis of theoretical literature, analysis of GREVIO's international legal framework and an empirical qualitative study. To answer the research question, the author conducted semi-structured interviews with seven practitioners from the Prosecutor's Office, the Police and Border Guard Board and victim support and crisis centres, ensuring a multifaceted view of the practical cases, advantages and problem areas of mediation.

The master's thesis is divided into four chapters. The first chapter addresses the theoretical foundations of intimate partner violence, including the concept, forms of manifestation and main risk factors. The second chapter analyses the concept of restorative justice and mediation within its framework, explaining the theoretical foundations, core principles and legal framework in Estonia. The third chapter examines the international legal framework, focusing on Article 48(1) of the Istanbul Convention and GREVIO practice, analysing the evaluation reports of five countries (Austria, Finland, Portugal, Italy and Estonia). The fourth chapter contains an empirical study based on semi-structured interviews, which provides an overview of the actual functioning of mediation in Estonian practice and allows assessment of the compatibility of current practice with the requirements of the Istanbul Convention.

The research findings confirmed that the central problem in mediation is the actual ensuring of voluntary and informed consent, which is the core requirement of Article 48(1) of the Istanbul Convention. The study revealed a significant gap between formal and substantive voluntariness: although the formal prerequisite is met, interviewees raised doubts as to whether formal consent reflects genuine free will. Traumatized victims are in an unequal position compared to the perpetrator and give consent readily, being accustomed from the controlling relationship to being told what to do. The moment of giving consent may be too early – the victim is

interviewed shortly after victimisation while under emotional stress. The methods of individual prosecutors also play a significant role in obtaining consent: some meet with the victim in person while others rely solely on the case file, indicating a lack of uniform standards. The study revealed several systemic shortcomings. The absence of a power balance affects both the giving of consent and the content of mediation agreements – the perpetrator is able to impose their needs. The content of agreements is often formal, limited to vague obligations whose actual fulfilment is difficult to verify. Supervision relies largely on the victim's own reports, which is problematic given the absence of a power balance. It is likely that the victim does not report violations due to fear or economic or emotional dependence. The handling of intimate partner violence cases is also complicated by the difficulty of obtaining evidence, since events take place in a private setting and often only the statements of the parties stand against each other.

During the interviews, the need for more systematic training emerged, particularly at the level of mediators and investigators. Without sufficient training, an official cannot understand the power dynamics between the perpetrator and the victim. „Blind spots“ in the exchange of information between institutions were also identified – for example, situations in which investigators obtain the victim's consent but the prosecutor making the decision has no overview of the victim's personal position. The question of involving a support person is also problematic, as several mediators do not allow a support person at meetings, even though the participation of a professional support person would increase the victim's sense of security and reduce the risk of re-victimisation.

In answering the research question, the author concludes that the application of mediation in criminal cases involving intimate partner violence in Estonia is formally compatible with the prohibition under Article 48(1) of the Istanbul Convention, since the procedure is not mandatory by law and requires voluntary consent. Nevertheless, the study found that serious problems exist in practice with ensuring substantive voluntariness, meaning that the prohibition is not always factually fulfilled. The consent process may be formal without any verification of the victim's actual free will, which means that in practice mediation may become a de facto mandatory procedure within the meaning of the Convention.

It is evident that the mediation practice applied in Estonia in intimate partner violence cases requires further development in several respects. Although the procedure has grown out of the principles of restorative justice, these principles are not always sufficiently reflected in practice.

First, the establishment of clear legislative criteria for the application and exclusion of mediation would contribute to achieving the aims. Prosecutors should be required to arrange meetings with both the victim and the suspect in every case, since telephone calls alone cannot guarantee that the victim is without the perpetrator's influence. Making decisions based solely on the case file is incompatible with the requirements of the Istanbul Convention. Second, regulating the consent process would help ensure the victim's free will. A minimum decision-making period should be established to ensure that consent is not given under emotional pressure immediately after victimisation. Third, the right of a professional support person to participate in mediation should be established. Practical examples confirm that the involvement of a support person is necessary – crisis centre workers have had to wait for victims outside the mediator's door, in some cases the victim has been taken to the emergency department after the meeting and perpetrators have known the times of meetings. The participation of a support person should be regulated by law. Fourth, mandatory training in victim psychology and violence dynamics should be established for all specialists dealing with intimate partner violence cases, particularly mediators. Fifth, a more effective supervision system should be created for monitoring compliance with mediation agreements, one that does not rely solely on the victim's own reports. Sixth, changing the stages of the mediation process would contribute to achieving its aims. Currently, mediation is used as an alternative for terminating criminal proceedings, which may result in the perpetrator escaping punishment and cast doubt on the suspect's actual motivation.

In conclusion, the prohibition on mandatory mediation under Article 48(1) of the Istanbul Convention is not always factually fulfilled in practical cases. Mediation as an alternative for terminating criminal proceedings is generally not a suitable solution in intimate partner violence cases, as it is affected by several practical limitations: the hidden nature of violence, the lack of voluntariness of consent and the imbalance of power between the parties. The use of mediation should remain limited to exceptional cases where its suitability has been clearly established.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

Kasutatud õigusaktid ja kohtupraktika

1. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. oktoobri 2012. aasta direktiiv 2012/29/EL.
2. Karistusseadustik - RT I, 22.12.2025, 2.
3. Kriminaalmenetluse seadustik - RT I, 22.12.2025, 3.
4. Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon – RT II, 26.09.2017, 2.
5. Ohvriabi seadus - RT I, 06.01.2023, 1.
6. RKKK 1-19-3377/32 p 10.

Kasutatud õiguskirjandus

7. Ahven A. jt. Kriminaalpoliitika uuringud. Kuritegevus Eestis 2012. Tallinn: Justiitsministeerium, kriminaalpoliitika osakond 2013. – Arvutivõrgus: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/17._kuritegevus_eestis_2012_0.pdf (25.03.2026).
8. Allaste, A.-A., Võõbus, V. Vägivald lähisuhtes: selle põhjused ja võimalikud lahendused. *Sine loco, sine anno*. – Arvutivõrgus: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/allaste_vagivald_lahisuhtes_biin_retsensioon_1_.pdf (06.02.2023).
9. Bugarszki, Z., Kaljula, M., jt. Sotsiaalministeerium. Tervise Arengu Instituut. Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialaajakiri, nr 4/2020. Tallinn: Trükiteenused OÜ. – Arvutivõrgus: https://tai.ee/sites/default/files/2021-03/160855478033_Sotsiaaltoo_4_2020_web.pdf (05.03.2026).
10. Cullen, D., Hoyle, C. Taastav õigus narkokuritegude puhul Indoneesias: vangistus teise nime all. *The International Journal of Restorative Justice*. Brill Nijhoff. 06.01.2026, *sine loco*. Lk 17.
11. Eesti esimene aruanne Euroopa Nõukogu konventsiooni naistevastase ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise kohta (Istanbuli konventsioon) sätete rakendamiseks võetud õigusaktide ja muude meetmete kohta. GREVIO/Inf(2021)3. 03.05.2021, *sine loco*. Lk 1 – Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/grevio-inf-2021-3-state-report-estonia/1680a24cd4> (11.03.2026).
12. Err. Politsei: perevägivalla teateid on vähem, kuid paljud juhtumid ei jõua statistikasse. 04.06.2025, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://www.err.ee/1609713081/politsei-perevagivalla-teateid-on-vahem-kuid-paljud-juhtumid-ei-joua-statistikasse> (09.04.2026).
13. Espenberg, K., jt. Justiitsministeerium. Laps perevägivalla pealtnägijana. Kriminaalpoliitika uuringute sari nr 36. Märts 2022. *Sine loco*. – Arvutivõrgus: https://skytte.ut.ee/sites/default/files/2022-04/Laps%20perevagivalla%20pealtnagijana_lõpparuanne_ISBN.pdf (15.03.2026).
14. Euroopa Kohtu (suurkoda) arvamus. Istanbuli konventsioon. 6. oktoober 2021, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62019CV0001%2802%29&qid=1758938433833> (25.03.2026).

15. Euroopa Komisjon. Ettepanek nõukogu otsuseks. COM/2016/0109 lõplik – 2016/062 (NLE). – Arvutivõrgus: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016PC0109&qid=1712114660464> (25.03.2026).
16. Euroopa Nõukogu. Euroopa Nõukogu konventsiooni naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise kohta sekretariaat. Järeldused Istanbuli konventsiooni osaliste komitee poolt Itaalia suhtes vastu võetud soovitude rakendamise kohta. 02.06.2023, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/ic-cp-inf-2023-9-cop-conclusions-italy-eng/1680ab722b> (15.03.2026).
17. Euroopa nõukogu, GREVIO. Austria algolukorra hindamise aruanne. – Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/grevio-report-austria-1st-evaluation/1680759619> (12.03.2026).
18. Euroopa nõukogu, GREVIO. Eesti algolukorra hindamise aruanne. 17.11.2022, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/grevio-inf-2022-32-eng-final-report-on-estonia-publication/1680a8fcc2> (15.03.2026).
19. Euroopa nõukogu, GREVIO. GREVIO alghindamisaruannete vahepealne horisontaalne läbivaatamine (2022). – Arvutivõrgus: <https://edoc.coe.int/en/violence-against-women/11030-mid-term-horizontal-review-of-grevio-baseline-evaluation-reports.html> (11.03.2026).
20. Euroopa nõukogu, GREVIO. Itaalia algolukorra hindamise aruanne. 13.01.2020, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/grevio-report-italy-first-baseline-evaluation/168099724e> (14.03.2026).
21. Euroopa nõukogu, GREVIO. Itaalia esimene temaatiline hindamisaruanne. 02.12.2025, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/first-thematic-evaluation-report-building-trust-by-delivering-support-/4880299441> (15.03.2026).
22. Euroopa nõukogu, GREVIO. Portugali algolukorra hindamise aruanne. 21.01.2019, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/grevio-reprt-on-portugal/168091f16f> (13.03.2026).
23. Euroopa nõukogu, GREVIO. Portugali esimene temaatiline hindamisaruanne. 27.05.2025, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/first-thematic-evaluation-report-building-trust-by-delivering-support-/1680b607c7> (14.03.2026).
24. Euroopa nõukogu, GREVIO. Soome esimene temaatiline hindamisaruanne. 03.12.2024, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/first-thematic-evaluation-report-finland/1680b2ab48> (25.03.2026).
25. Euroopa Nõukogu. Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon. Istanbuli konventsioon. *Sine loco, sine anno*. – Arvutivõrgus: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/estonia> (10.03.2026).

26. European Forum for Restorative Justice. Euroopa taastava õiguse foorumi (EFRJ) ülevaatedokument taastava õiguse kasutamisest naistevastase vägivalda juhtumites. *Sine loco, sine anno*. – Arvutivõrgus: <https://www.euforumrj.org/sites/default/files/2024-12/efrj-briefing-paper-on-rj-in-cases-of-vaw.pdf> (05.03.2026).
27. GREVIO. Violence against women in Finland: progress made in all fields, but need to improve training of professionals and address digital forms of violence. 03.12.2024, Strasbourg. – Arvutivõrgus: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/-/grevio-publishes-its-first-thematic-report-on-finland> (17.03.2026).
28. Herman, J. L. Trauma and Recovery. New York: Basic Books, Harper Collins 1992.
29. Justiitsandmete statistika. Lähisuhtevägivald. 27.05.2025, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://statistika.justdigi.ee/kuritegevuse-statistika/isikuvastased-kuriteod/lahisuhtevagivald> (18.04.2026).
30. Justiits- ja Digiministeerium. Taastava õiguse kontseptsioon. *Sine loco, sine anno*. – Arvutivõrgus: https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2021-11/taastava_oiguse_kontseptsioon.pdf (18.03.2026).
31. Kalmus, V., Masso, A., jt. Tartu Ülikool 2014. – Arvutivõrgus: <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys/> (29.04.2026).
32. Kergandberg, E., Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura 2012.
33. Klopets, U., Tamm, K. Kriminaalmenetluse lõpetamine leppimise tõttu. Justiitsministeeriumi kriminaalteabe ja analüüsi talitus. Kriminaalpoliitika osakond. Tallinn 2010. – Arvutivõrgus: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kriminaalmenetluse_lopetamine_leppimise_tottu_justiitsministeerium_2010.pdf (16.03.2026).
34. Leonard, K. E. Alcohol and intimate partner violence: when can we say that heavy drinking is a contributing cause of violence? – *Addiction* 2005/100 (4), lk 422.
35. Lepik, K., Harro-Loit, H., jt. Tartu Ülikool 2014, täiendatud ja parandatud 2025. – Arvutivõrgus: <https://samm.ut.ee/intervjuu/> (20.04.2026).
36. Linno, M., Soo, K., Strömpl J. Juhendmaterjal perevägivalda vähendamiseks ja ennetamiseks. Tallinn: Justiitsministeerium, 2011. – Arvutivõrgus: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/perevagivalla_juhis_kovidele_veebi.pdf (17.02.2026).
37. Luht, K. Sotsiaalministeerium. Miks Istanbuli konventsioon on oluline? Kristiina Luht: see tunnustab kõiki ohvreid, sealhulgas mehi ja poisse. 12.11.2025, *sine loco*. – Arvutivõrgus:

- <https://sm.ee/blogi/miks-istanbuli-konventsioon-oluline-kristiina-luht-see-tunnustab-koiki-ohvleid-sealhulgas> (10.03.2026).
38. Markina, A., Žarkovski, B. Kriminaalpoliitika uuringud. Laste hälbiv käitumine Eestis. Tallinn: 2014.
39. Naiste tervise ministeerium. Föderaalne tervishoiu- ja naisküsimumste ministeerium. Austria kommentaarid GREVIO aruande kohta. IV jagu, IV/4 osakond. Austria, Viin, august 2017. – Arvutivõrgus: https://www.bmfwf.gv.at/dam/jcr:53e9e6df-ab32-46d6-a0d5-165ae14b9b94/austrias_comments_on_grevio_report_barrierefrei.pdf (11.03.2026).
40. Ohvriabi. Kuidas koguda tõendusmaterjali kogetud lähisuhtevägivalla kohta? Abistavad juhtnõõrid tõendite kogumiseks kriminaalmenetluses. Sotsiaalkindlustusamet. *Sine loco, sine anno*. – Arvutivõrgus: https://s3-web-1a.tehik.ee/palunabi-live-web-prd/s3fs-public/2024-11/toendite_kogumise_juhend.pdf (06.04.2026).
41. Ohvriabi. Perevägivald ja lähisuhtevägivald. *Sine loco, sine anno*. – Arvutivõrgus: <https://www.palunabi.ee/et/perevagivald-ja-lahisuhtevagivald> (08.02.2026).
42. Rajaveer, L., Kaljuvee, E., jt. Sisekaitseakadeemia. Rakendusliku Antropoloogia Keskus. Lähisuhtevägivallaga seotud teadmised ja hoiakud päästekorraldajate ja politseinike seas. *Sine loco*, 2023. – Arvutivõrgus: <https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/documents/2023-09/LÕPPRAPORT%20%28LSV%29%20RAK.pdf> (06.03.2026).
43. Seletuskiri Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni juurde. Istanbul, 11.V.2011, p-d 251–253. – Arvutivõrgus: https://www.enu.ee/lisa/611_Istanbuli%20seletuskiri.pdf (10.03.2026).
44. Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tartu: Juura, 2021.
45. Sotsiaalkindlustusamet. Hädaohus oleva täiskasvanud perevägivalla ohvri abistamine (MARAC-i mudel). 23.01.2026, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/MARAC> (15.03.2026).
46. Sotsiaalkindlustusamet. Lähisuhtevägivald. 19.02.2024, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/abivajav-laps-ja-taiskasvanu/abi-vagivalla-ohvrile/lahisuhtevagivald> (06.02.2026).
47. Sotsiaalkindlustusamet. Taastav õigus. 11.02.2026, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/taastavoigus#rakendamine> (02.03.2026).
48. Statistikaamet. Eesti statistika. 41% Eesti naistest kogeb paarisuhtes vägivalda. 03.04.2024, *sine loco*. – Arvutivõrgus: <https://stat.ee/et/uudised/41-eesti-naistest-kogeb-paarisuhtes-vagivalda> (10.04.2026).

LISAD

Lisa 1 – uurimisküsimused

Taustaküsimus: Mis on Teie roll, staaž ja piirkond LSV juhtumite kontekstis?

1. Kuidas te kirjeldaksite vahendusmenetluse kulgu lähisuhtevägivalla juhtumis alates juhtumi saabumisest kuni kokkuleppe täitmise jälgimiseni?
 - Millal ja kelle algatusel protsess tavaliselt käivitub? Kes teeb esialgse sobivushinnangu?
 - Mis on vahendusmenetluse puhul praktikas peamised etapid, osapooled, kestus?
2. Millistel juhtudel peetakse vahendusmenetlust sobivaks ning millistel juhtudel mitte?
 - Millised asjaolud on automaatsed vahendusmenetluse välistajad (nt korduvus, raskus, laste juuresolek)?
 - Kas vahendusmenetlus aitab lähisuhtevägivalla kordumise peatada?
3. Kuidas tagatakse menetluse vabatahtlikkus ja informeeritud nõusolek mõlemale poolele?
 - Kas praktikas on vabatahtlikkuse eeldus vahendusmenetlusega nõustumisel üldse täidetud?
 - Kuidas väldite survet või kaudset mõjutamist (sh peresisest, õiguslikku või institutsionaalset)?
4. Kuidas hindate ja haldate ohvri turvariske enne vahendust, vahenduse ajal ja järgselt?
 - Kas Teie kogemuse põhjal tunnevad ohvid end vahendusmenetluses pigem turvaliselt või mitte? Miks?
 - Kuidas tagate, et ohver teab oma õigusi (sh õigus mitte nõustuda, õigus õigusabile ja tugiteenustele) ning et tema otsused on informeeritud ja turvalised?
5. Kuidas arvestatakse lähisuhtevägivallale omast võimutasakaalu puudumist ja kontrollikäitumist vahendusprotsessis?
 - Millised kaitsemeetodid (nt eraldi kohtumised, distants) on kasutusel?
 - Kuidas tagate osapoolte võrdsuse?
6. Milline on teie kogemus vahenduskokkulepete sisuga: mis tüüpilised kokkulepped, kohustused ja/või heastamisviisid kokkulepetesse jõuavad?
 - Millised tingimused on asjakohased/mitteasjakohased LSV kontekstis (nt suhtlusreeglid, ravi-/programminõuded)?
7. Kuidas toimub kokkulepete täitmise järelevalve ja mis juhtub rikkumiste korral?

- Kes jälgib, millise sagedusega ja mis on eskalatsioonitee (nt menetluse taastamine, lisameetmed)?
 - Kui sageli suudetakse kokkuleppetest kinni pidada ja mis põhjusel see sageli ebaõnnestub?
8. Millised on peamised eelised ja peamised ohukohad, mida olete LSV juhtumite puhul vahendusmenetlustes täheldanud?
- Kas praktikas on tunda, et kahtlustatav soovib leppida vaid kriminaalvastutusest pääsemise põhjusel?
9. Kuidas mõõdate vahenduse tulemusi ja kvaliteeti LSV asjades?
- Millised näitajad (nt ohvri turvatunne, kokkuleppe täitmine, menetlusajad) on teile kättesaadavad?
10. Kuidas toimub koostöö Teie asutuse ja teiste osapoolte (politsei, prokuratuur, ohvriabi, vahendajad, sotsiaalteenused) vahel ning kus tekivad info- ja tööülesannete kattumised? Kuidas saaks neid vähendada?
11. Milline ettevalmistus ja täienduskoolitus on teie hinnangul vältimatu LSV vahenduses osalevatele spetsialistidele?
- Kas praegune väljaõpe ja koolitused on piisavad? Mida oleks vaja juurde?
12. Millised on teie kogemuse põhjal peamised õiguslikud või korralduslikud takistused LSV juhtumite vahendamisel?
- Kui saaksite ühe seaduse- või töökorraldusmuudatuse teha, mis see oleks ja miks?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Rachel Sermat ,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Vahendusmenetlus lähisuhtevägivalla juhtumites ,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja(d) on Anna Markina ,
(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Rachel Sermat

29.04.2026